

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І МИСТЕЦТВА**

Кафедра дошкільної освіти

Магістерська робота

**АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ**

Виконала: студентка II курсу ОС «магістр»

Галузь знань: 01 – Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 012 «Дошкільна освіта»

(денна форма навчання)

Прилуцька Тетяна Вікторівна

Керівник: кандидат пед. наук, ст. викладач

Сіренко Алла Євгенівна

Рецензент: доктор пед. наук, доцент

Ніколаєску Інна Олександрівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1. Навчально-пізнавальна діяльність та її активізація як предмет психолого-педагогічних досліджень	9
1.2. Особливості організації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку	20
1.3. Психолого-педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики	34
Висновки до першого розділу.....	45
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ	47
2.1. Аналіз та результати стану досліджуваної проблеми у сучасному ЗДО .	47
2.2. Авторська методика активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.....	56
2.3. Результати апробації авторської методики активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.....	68
Висновок до другого розділу	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність дослідження на педагогічному рівні викликана реформуванням освіти на основі взаємодії раціонально-когнітивної і культуро-відтворювальної складових нової освітньої парадигми, яка характеризується зміщенням акцентів з соціального замовлення та вимог науки на самореалізацію особистості. Процес формування людини в даний час можна визначити формулою: від знаючої людини – до «людині культури» (В. Біблер). У зв'язку з цим система освіти зі способу передачі досвіду підростаючому поколінню перетворюється в механізм розвитку його внутрішньої потенціалу та природних здібностей. Це визначає необхідність співвіднесення результатів процесу навчання з феноменом «пізнавальна активність».

Трансформація та процес оновлення змісту та форм освіти має починатися з системи дошкільної освіти, от як, на думку багатьох психологів (Л. Божович, А. Венгер, Л. Виготський, А. Запорожець, О. Леонт'єв, Д. Ельконін та ін.), дошкільний вік – це вік, в якому у дитини не тільки інтенсивно розвиваються всі психічні функції, а й відбувається закладка загального фундаменту пізнавальних здібностей, інтелектуального потенціалу особистості, її культури.

За допомогою математичної освіти вже в дошкільному віці можуть бути закладені передумови успішної соціальної адаптації особистості до прискореного процесу інформатизації та технологізації суспільства, основи математичної культури необхідні сучасній людині: математична освіта сприяє розвитку критичного мислення, логічної послідовності і алгоритмізації мислення, які багато в чому визначають успішність і результативність діяльності дитини під час пізнання світу зовні та всередині себе.

З кожним роком у світі прогресує розвиток інформаційної сфери та новітніх інформаційних технологій. Використання даних пристроїв та засобів спрямоване на швидке здобуття будь-якої інформації.

Майже кожна дитина в Україні має пристрій, для постійного доступу до будь-якого інформаційного джерела та Інтернету. Ми можемо відмітити: що при постійному отриманні готової інформації, у дітей значною мірою починає прогресувати пасивність до її самостійного пошуку, осмислення та пізнання, і цим помітно виражається втрата активності до всього освітнього процесу.

Так, на перший погляд можна сказати, що для дітей дошкільного віку, навчальний матеріал в календарному плані є досить нудним, сухим та не цікавим. Обумовити це можна, як матеріал вже пройдених кількох поколінь. Але все ж таки, якщо розумно підійти до цієї проблеми, то можна за допомогою сучасних інформаційних технологій зробити матеріал більш цікавим для сприйняття. У вигляді: різноманітних методик, відеороликів, дидактичних ігор.

Навчально-пізнавальна діяльність – це спеціально організоване зовні або самою дитиною пізнання з метою оволодіння багатствами культури, накопиченої людством. Її предметним результатом є наукові знання, вміння, навички, форми поведінки та види діяльності, якими оволодіває дитина.

З цим, в умовах сучасного розвитку освіти, постає питання удосконалення освітнього процесу за допомогою новітніх інформаційних технологій, а також активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики на сучасному етапі розвитку освіти, та розширення сфери інтересів дітей в цілому.

З вище зазначеного **актуальність даної роботи** полягає у висвітленні сучасних методик та засобів навчання, що дозволяють використовувати всі рівні засвоєння нових знань, організації та активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики. Та впровадження нових інформаційно-освітніх технологій орієнтованих на

активізацію навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. А це передусім є виражена нестандартна, цікава, творча діяльність, що пробуджує у дітей інтерес до нових знань та сприяє покращенню їх емоційного, духовного та інтелектуального розвитку.

Активізація пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики є важливою складовою розвиваючого навчання. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні також розкриває необхідність спрямування освітнього процесу на розвиток у дошкільника пізнавального інтересу і, як наслідок, формування пізнавальної діяльності, розвиток творчого ставлення до дійсності, забезпечення збалансованого розвитку в дитини фондів його «хочу» і «можу», сформованість життєвої компетентності загалом.

Виховання дітей дошкільного віку є важливою сферою суспільного життя. Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Базовий компонент дошкільної освіти» – документи нормативно-правового забезпечення дошкільної освіти, де визначається мета, стратегічні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реформування дошкільних інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку держави.

У ряді психолого-педагогічних та дидактичних досліджень, проблема розвитку та активізації навчально-пізнавальної діяльності також знайшла своє відображення у роботах С. Виговського, В. Сухомлинського, Г. Щукіної. Освітній процес у ЗДО вивчали А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій. Вивченням математичної компетентності дошкільників займалися З. Михайлова, Л. Плетеницька, Г. Сирота, К. Щербакова та інші.

Проблема дослідження, полягає у виявленні та розробці нових підходів, методів та засобів для кращої активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики.

Метою роботи є: визначення психолого-педагогічних умов активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики.

Для досягнення мети роботи, були поставлені такі **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз дослідження проблеми навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.
2. Дослідити особливості організації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.
3. Визначити психолого-педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.
4. Проаналізувати стан та результати дослідження проблеми у сучасному ЗДО.
5. Запропонувати авторську методику активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Об'єктом роботи є: організація навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Предметом роботи є: зміст та методика активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики.

Були використані такі **методи наукових досліджень:**

- теоретичні – використовували для розкриття сучасних поглядів науковців на активізацію навчально-пізнавальної діяльності; характеристики змісту та основних положень активізації навчально-пізнавальної діяльності; для аналізу методів і завдань активізації навчально-пізнавальної діяльності.
- емпіричні – використовували для перевірки ефективності психолого-педагогічних умов активізації навчально-пізнавальної діяльності.
- методи математичної статистики – використовували для обробки результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження:

– *уперше* визначено психолого-педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики;

– *розроблено* компоненти, критерії і показники, та схарактеризовано рівні активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики;

– *запропоновано* авторську методику активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Теоретичне значення роботи становлять наукові дані, положення та висновки, що полягають у висвітленні існуючих та нових підходів, щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні матеріалів магістерської роботи в освітньому процесі закладу дошкільної освіти; в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів до семінарських занять, написанні кваліфікаційних робіт, курсових робіт, наукових статей та інших видів робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорено на науково-практичних заходах різного рівня, зокрема: Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Родзинка-2019», у вигляді тез на тему: «Вплив розвивальних ігор В. Воскобовича на навчально-пізнавальну діяльність дітей дошкільного віку на заняттях з математики»; в Інтернет – семінарі на тему: «Організація народознавчої діяльності з дітьми дошкільного віку» Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників; четвертих всеукраїнських педагогічних читаннях «Професійна успішність педагогічного працівника як основа менеджменту якості освітнього процесу» (м. Черкаси, 2019).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (80 найменувань) та 5 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Навчально-пізнавальна діяльність та її активізація як предмет психолого-педагогічних досліджень

Основоположниками першого напрямку психолого-педагогічних досліджень з активізації навчально-пізнавальної діяльності можна вважати давньогрецьких учених (Архит, Аристоксен, Сократ, Платон, Аристотель), які глибоко і всебічно обґрунтували значимість активного й самостійного оволодіння особистістю знаннями. З позиції свого часу вони вважали, що розвиток людини як особистості може успішно відбуватися тільки в процесі активної пізнавальної діяльності, а розвиток його здібностей – шляхом самопізнання (Сократ) [9, с. 161].

Для розкриття сутності поняття «активізація навчально-пізнавальної діяльності» розглянемо поняття «діяльність» з позицій лінгвістики, психології й філософії. Існує таке його трактування: «Діяльність – це специфічна людська форма ставлення до навколишнього світу, зміст якої становить його доцільну зміну й перетворення в інтересах людей. Діяльність містить у собі мету, засоби, результат і сам процес...» [60, с. 386].

Є також філософське тлумачення вказаного поняття: «Діяльність – специфічна форма активного ставлення до навколишнього світу, зміст якого становить його доцільну зміну й перетворення в інтересах людей. Діяльність людини припускає певне протистояння суб'єкта й об'єкта діяльності: людина протиставляє собі об'єкт діяльності як матеріал, що повинен одержати нову форму й властивості, перетворитися з матеріалу в предмет і продукт діяльності» [66, с. 160].

Одне з психологічних тлумачень категорії «діяльність» наводить Л. Фрідман: «Під діяльністю розуміється активність суб'єкта, спрямована на зміну світового виробництва або створення певного об'єктивованого продукту матеріальної чи духовної культури. Діяльність людини є спочатку

практичною, матеріальною діяльністю. Потім виділяється діяльність теоретична. Діяльність складається з актів дій або вчинків, заснованих на тих чи інших спонуканнях або мотивах і спрямованих на певну мету (потребу). Діяльність суб'єкта завжди пов'язана з певною потребою. Будучи вираженням потреби суб'єкта в чому-небудь, потреба викликає його пошукову активність» [70, с. 171].

У психологічному словнику за редакцією О. Петровського [55], поняття діяльність інтерпретується як «динамічна система активної взаємодії суб'єкта із зовнішнім світом, в процесі якої суб'єкт активно впливає на об'єкт, за рахунок чого задовольняє свої потреби; відбувається виникнення та втілення в об'єкті психічного образу та реалізація опосередкованих ним відношень у предметній дійсності».

Схожа думка подана і в С. Максименка [34], який наголошує, що людська діяльність є свідомою активністю, що виявляється в системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

Вчені спираються на психологічний принцип, що отримання знань ефективно лише в процесі їх застосування в навчально-пізнавальній діяльності. Це обґрунтовано тим, що засвоєння знань відбувається в результаті засвоєння способів дій з ними.

Навчально-пізнавальна діяльність характеризується спрямованою активізацією, яка передбачає зовнішні обставини, що потребують задоволення, або стану потреби. Якщо, дитина є ініціатором власної активізації знань, то її називають суб'єктною. Результатом такого процесу вважається наявний суб'єктний досвід.

Педагог І. Якіманська, вважає, що суб'єктивний досвід – «усвідомлення дитиною своїх можливостей, з наявним середнім рівнем знань правил організації власних позицій та дій, досвіду поведінки, яку ми вже пережили або переживаємо, із визначеними для особистості цінностями, ієрархії уявлень, відносно яких дитина дошкільного віку здатна самостійно визначити, що вона хоче, та що їй потрібно» [78, с. 72].

Отже, суб'єктивний досвід характеризується такими чинниками: комунікативними, ціннісними, операційними та рефлексивними. Зазначена система чинників отриманого досвіду слугуватиме індивіду для розвитку активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Нині у психологічній та педагогічній науці немає єдиного підходу до визначення поняття «навчально-пізнавальна діяльність». Так, у працях Д. Вількесєва, Б. Єсипова, Н. Половнікової акцентується на вольовій та емоційній налаштованості як важливому показнику активності дитини дошкільного віку: готовність і прагнення до активного опанування знань [32, с. 115]. У багатьох працях науковців визначення активізації навчально-пізнавальної діяльності розглядається у тісному зв'язку з поняттям «пізнавальний інтерес».

Сталі пізнавальні інтереси забезпечують активну діяльність дітей, оскільки в освітньому процесі пізнавальний інтерес вступає у суперечність із набутим запасом знань. Це викликає в індивіда внутрішню потребу задовольнити інтерес шляхом пізнавальної діяльності, створити в навчанні умови, які сприяли б формуванню у дітей дошкільного віку пізнавальних інтересів, слугує передумовою підвищення якості навчання, всебічного розвитку особистості.

В. Сухомлинський навчально-пізнавальною діяльністю називав такий процес активності дитини, коли «...те, на що спрямовано даний процес загалом збігається з тим об'єктивним, що спонукає суб'єкт до даної діяльності, тобто мотивом...» [62]. Наприклад, діяльністю можна вважати процес, під час якого дитина дошкільного віку разом з дорослим переглядає книжку, для того щоб засвоїти її зміст, оскільки мотив діяльності збігається з предметом.

Як стверджує І. Лернер, поняття «активізація» є значно вужчим за «самостійність», тому головне завдання він передбачає в підвищенні активності особистості до рівня самостійності [76, с. 21].

В «Психологічній енциклопедії» активізацію розглядають як одну з характеристик діяльності та поведінки людини, при якій активізація має усвідомлений і цілеспрямований характер, відзначається діяльністю і значною стійкістю [58, с. 15].

На основі теоретичного аналізу О. Олексюк, конкретизувала смислові значення поняття «активізація», яке розглядається:

- як система зовнішніх дій, що сприяє підвищенню рівня активності і якості певної діяльності, тут зміст поняття збігається з поняттям педагогічного стимулювання;
- як стан, в якому перебуває суб'єкт діяльності і характеризується зростанням активності; в цьому разі зміст поняття дещо збігається з мотивацією обумовленої діяльності;
- як мета освітнього процесу, що переслідує завдання переведення енергії зовнішнього впливу у внутрішню самодетермінованість [43].

М. Лисіна, зазначає, що активізація навчальної та пізнавальної діяльності, в освітній структурі займає місце, наближене до рівня потреби, «це стан готовності до пізнавальної діяльності, той стан, який передуює діяльності і породжує її» [31, с. 22]. Педагог, стверджує, що поняття «зацікавленість», «допитливість», «активізація пізнавальної діяльності» є синонімічними. Термін «зацікавленість» або «цікавість» має психологічний характер в англійській літературі, та визначає готовність дитини до отримання нових знань, опрацювання набутої інформації.

Досить чітко визначення активізації навчально-пізнавальної діяльності надає Г. Щукіна : «..це особистісне утворення, що виражає інтелектуальний відгук на живу участь, розумово-емоційну чутливість, процес пізнання в освітньому процесі, що характеризується: пошуковою спрямованістю у навчанні; пізнавальним інтересом, прагненням задовольнити його за допомогою різних джерел як у навчанні, так і в поза навчальній діяльності; емоційним піднесенням, благополуччям перебігу діяльності...» [77, с. 94].

Враховуючи різні підходи науковців до процесу активізації навчально-пізнавальної діяльності, ми виділили такі складники пізнавальної діяльності, які «...подано в таблиці 1.1.».

Таблиця 1.1.

Складники пізнавальної діяльності

№	Назва складника пізнавальної діяльності	Зміст складника пізнавальної діяльності
1.	Мотиваційний	потреба в пізнанні, прагнення до самовдосконалення
2.	Психічні якості	емоційне сприйняття, творча уява, мислення, мовленнєва компетентність
3.	Інструментальний	форми, методи, технології

Як зазначає Н. Ярослав: «...пізнавальна діяльність може бути чуттєвою або раціональною (логічною). Чуттєву пізнавальну діяльність, яку забезпечують органи чуття, складають сприймання і відчуття. Логічна (раціональна) навчально-пізнавальна діяльність здійснюється шляхом мислення та уяви, що виходить за межі чуттєвих даних. Це відкриває можливість переходу до якісно нового способу побудови образу світу: від відтворення чуттєво даного до створення нового, що поглиблює наші знання про довколишнє середовище. Результати чуттєвого та раціонального пізнання дійсності стають досвідом індивіда завдяки його пам'яті...» [80].

Вивчення вченими проблеми навчально-пізнавальної діяльності як ціннісної освіти особистості дозволило виявити його психологічну основу, що складається з безлічі взаємозалежних процесів. До них відносяться:

1. Інтелектуальні процеси.

Крім розвитку операцій мислення (аналізу, синтезу, узагальнень, порівнянь, класифікацій), інтелектуальні процеси сприяють міркуванням. Г. Щукіна назвала розумові, інтелектуальні процеси «ядром навчально-пізнавальної діяльності». Пізнання неможливе без активної думки, тому

процеси мислення є значущими для активізації навчально-пізнавальної діяльності.

2. Емоційні процеси.

Пізнання пов'язане з різними емоційними станами і переживаннями (почуття подиву, успіху, радості, розчарування, гордості за свої досягнення, задоволення діяльністю). Емоційні процеси характеризуються позитивним ставленням до об'єкта і найбільш яскраво проявляються під час взаємодії з іншою людиною (надання допомоги, прояв чуйності, емпатії, позитивних емоцій від спільної діяльності).

3. Вольові (регулятивні) процеси.

Активний пошук знань тісно пов'язаний з вольовими процесами: стремлінням, цілеспрямованістю, подолання труднощів, прийняття рішень, зосередженість уваги – все це регулює і розвиває навчально-пізнавальну діяльність.

4. Творчі процеси.

Г. Щукіна [76] відзначала, що «саме інтерес рухає пошуком, здогадкою». Під впливом інтересу як компонента навчально-пізнавальної діяльності активізується уява, фантазія, передбачення, створення нових образів, моделей та інше.

Навчально-пізнавальна діяльність на різних етапах свого розвитку проявляється по-різному. Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити три послідовні стадії в розвитку навчально-пізнавальної діяльності: зацікавленість, допитливість і пізнавальний інтерес.

У дослідницькій роботі Т. Куликової зацікавленість, допитливість і пізнавальний інтерес розглядається як прояв пізнавального ставлення до навколишнього світу. Зацікавлення виникає як реакція на сенсорну «новизну»; а для пробудження допитливості і розвитку пізнавального інтересу характерні інтелектуальна «новизна» і не співпадіння сприйманої інформації з наявними уявленнями.

Р. Нізамов розглядає навчально-пізнавальну активізацію як ініціативну дію особистості, спрямовану на проникнення у внутрішню сутність досліджуваних явищ, процесів, об'єктів [41, с. 15].

Л. Виготський [10], у свою чергу зазначав, що навчально-пізнавальна діяльність – це свідомо діяльність, спрямована на пізнання навколишньої дійсності за допомогою таких психічних процесів, як сприйняття, мислення, пам'ять, увага, мова».

Ж. Піаже [48], представник женеvської школи генетичної психології, розглядав розвиток пізнавальної діяльності в контексті загальних законів розвитку органічного життя. Пізнання розглядається як найважливіший прояв життя, взаємодія організму із середовищем, яка направлена на пристосування – адаптацію – до середовища. На його думку, реальне середовище (соціальні умови), може затримувати або стимулювати хід розумового розвитку, але не визначати, не детермінувати його основний зміст, напрям і загальні темпи.

Наприкінці XIX – початку XX ст. розроблялися різноманітні теорії, які стосувалися переважно такої істотної складової діяльності, як дія. Так, Дж. Д'юї на основі філософії прагматизму створив теорію дій як інструментального змісту людських понять і побудував на ній принципи навчання дітей [19].

С. Рубінштейн, об'єднавши ідеї С. Виготського щодо системної й смислової будови свідомості та спираючись на структуру діяльності, що посідала головне місце в роботах М. Басова, розробив концепцію, відповідно до якої зовнішні причини впливають на об'єкт за допомогою внутрішніх умов, а ті, у свою чергу, формуються в процесі взаємодії людини зі світом. С. Рубінштейн зазначав, що «...дитина розвивається, виховуючись і навчаючись. Це означає: виховання й навчання включається до самого процесу розвитку дитини, а не надбудовуються над ним...» і далі «...особистісні психічні властивості дитини, її риси характеру тощо не лише виявляються, але й формуються в ході власної діяльності...» [57, с. 192].

Отже, на відмінно від індивіда, особистість не передує діяльності, вона формується в ході самої діяльності, створює саму себе. Джерело розвитку особистості полягає в її внутрішніх протиріччях, вирішення яких перетворює діяльність.

Г. Сирота вважає, що активізація навчально-пізнавальної діяльності – це активізація, спрямована на пізнання навколишнього світу, фізіологічною основою якого є орієнтовний рефлекс, що народжує пізнавальну потребу, яка реалізується в пошуковій, дослідницькій діяльності [59, с. 16].

Реалізація навчально-пізнавальної діяльності в дошкільній освіті своєрідно представлена К. Крутім у вигляді концептуальної моделі, «...що передбачає введення багато структурної організації заняття, у якій комплексно, взаємопов'язано розв'язувалися питання формування всіх видів діяльності: перетворювальної, пізнавальної, комунікативної, художньої, оцінно-контрольної тощо...» [28, с. 18].

Вищою властивістю навчально-пізнавальної діяльності характеризується особиста стійкість і спрямованість пізнавальних інтересів, ефективне засвоєння інформації, прагнення до самостійності, критичністю і самокритичністю мислення, оволодіння способами та прийомами навчально-пізнавальної діяльності, вольовими зусиллями для досягнення поставленої мети.

Співвідношення понять «навчально-пізнавальна діяльність» і «активізація» розглядав П. Гальперін. Психолог вважав, що дії, які керуються суб'єктом на основі орієнтування щодо образу, є актами поведінки, а там, де немає орієнтування дій на основі образу, немає поведінки, а є тільки реакція організму (автоматизм). Якщо опору задоволенню потреби немає взагалі, то не потрібні ні орієнтування, ні діяльність. Коли ж неможливо автоматично задовольнити потребу через соціальний і предметний опір, виникає необхідність активного орієнтування, діяльності [13, с. 123].

Як одну з форм активізації К. Платонов [49], розглядає пізнавальну активізацію – вид психічної активності, що з'являється у тварин у формі

орієнтувального рефлексу, а в людини, крім того, у формах зацікавленості, творчості, мимовільної уваги. Водночас у психолого-педагогічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «навчально-пізнавальна діяльність», хоча в багатьох дослідженнях вчені зазначають характерні риси цього поняття.

Т. Тернавська під пізнавальною діяльністю розуміє процес виявлення активності, спрямованої на об'єкт пізнання [65, с. 7].

В. Шапар, тлумачить пізнавальну діяльність як сукупність дій пошукового характеру, що ведуть до теоретичних знань, відкриття невідомих фактів та способів діяльності, створення принципово нових духовних та матеріальних цінностей. Є такі види пізнання: наукове, повсякденне, художнє та релігійне [54, с. 339].

Поняття «навчально-пізнавальна самостійність» трактується вченими з різних точок зору:

- як здатність особистості без сторонньої допомоги отримувати інформацію з різних джерел;
- орієнтація дитини на самостійне виконання завдань, які можливо виконати на основі попередньо відпрацьованих інтелектуальних операцій (Л. Вяткін);
- як здатність особистості до самостійної організації навчально-пізнавальної діяльності і здійснення її для вирішення нових проблем (І. Лернер) [42];
- як потреба і уміння особистості самостійно мислити, здатність орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, задачу і знайти підхід до їх розв'язання (О. Савченко);
- як прагнення і вміння особистості самостійно мислити, здатність орієнтуватися в новій ситуації, знайти свій спосіб вирішення нового завдання, критичний підхід до інших думок, бажання не тільки зрозуміти знання, що засвоюються, але і способи їх досягнення (М. Данилов). [29, с. 87].

Г. Щукіна [77], виділяє такі компоненти у структурі пізнавальної діяльності: мета, мотиви, операції, навчальна діяльність.

Т. Тернавська, пізнавальну діяльність розглядає як складну цілісну систему, яка складається з таких компонентів: конвергентна здатність, креативність, здатність навчатися, пізнавальні стилі, самооцінка [65, с. 65].

Г. Гарбар, визначає такі структурні компоненти пізнавальної самостійності: мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний, емоційно-вольовий, оціночно-коригуючий [14, с. 4].

П. Лузан вважає, що пізнавальна активність:

- по-перше, формується і проявляється у навчально-пізнавальній діяльності, є її якісною характеристикою;

- по-друге, активність особистості у навчально-пізнавальній діяльності характеризується особливим психічним станом, який може трансформуватися в певні психічні структури і набувати якості рис особистості;

- по-третє, конкретні прояви активності людини мають суто кількісні та якісні характеристики [33, с. 32].

Навчально-пізнавальна діяльність – це діяльність з метою оволодіти узагальненим досвідом людства, і водночас так засвоїти знання, щоб це сприяло розвитку духовних сил людини, піднімало її в пізнанні на вищий рівень, наближало до глибшого і повнішого оволодіння істиною. Тобто, навчально-пізнавальна діяльність спричиняє цілеспрямоване формування і розвиток пізнавального інтересу. [37, с. 114].

Критеріями рівнів пізнавальної активності є ставлення дітей дошкільного віку до навчання, прагнення зрозуміти суть явищ, оволодіти способами діяльності. Виділяють такі рівні пізнавальної активності (за Т. Шамовою) [72]: відтворювальна активність – прагнення дитини зрозуміти, запам'ятати і відтворити знання, оволодіти способом його застосування за зразком. Критерії: прагнення зрозуміти явище, що вивчається, з'ясувати у вихователя запитання типу «що це?»; репродуктивна

активність – практична діяльність під час виконання завдань вихователя, систематичне виконання роботи; інтерпретувальна активність – бажання дитини дошкільного віку збагнути суть явищ, встановити зв'язки між явищами, оволодіти способами дії в змінених умовах. Критерії: запитання типу «чому?», уміння самостійно пояснити взаємозалежності та взаємозв'язок явищ, стійкість вольових зусиль, епізодичне прагнення до самостійної пошукової діяльності; творча активність – прагнення знайти новий спосіб діяльності, перенести знання і спосіб діяльності в невідомі до цього часу дитині умови.

Продуктивна навчально-пізнавальна діяльність – це процес і результат засвоєння знань, способів дій, які необхідні для здійснення професійної діяльності, розвитку пізнавального інтересу, творчих здібностей, пізнавальної активності й самостійності в умовах удосконалення змісту, форм і методів навчання. [56, с. 227].

Теоретичні та експериментальні дослідження психологів переконують, що активізація навчально-пізнавальної діяльності виявляється не тільки у збільшенні об'єму потрібної інформації, її ущільненості та комплексності, а й у створенні педагогічних і психологічних умов осмисленості навчання дітей дошкільного віку, залучення їх до навчально-пізнавальної діяльності на рівні не лише інтелектуальної, але й особистої і соціальної актуалізації.

Отже, необхідно зазначити, що активізація навчально-пізнавальної діяльності відбувається в умовах тісного зв'язку теорії і практики навчання. Багато вітчизняних і зарубіжних вчених великого значення надавали вивченню природи активізації навчально-пізнавальної діяльності, її структури. Збагачення, закріплення та систематизація знань здійснюється в процесі їх підсвідомого застосування. Багаторазові переходи від теорії до практики і навпаки є однією з вимог успішного засвоєння знань.

1.2. Особливості організації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку

Аналіз психолого-педагогічної літератури переконує в тому, що формування навчально-пізнавальної діяльності як складного особистісного утворення можливо на більш ранніх етапах розвитку дитини, а, саме, в дошкільному віці. Становлення навчально-пізнавальної діяльності тісно пов'язане з психічним розвитком особистості дитини дошкільного віку: форми пізнання світу, діяльності та спілкування складаються і збагачуються поступово протягом шести років, і одночасно з ними формуються індивідуальні психологічні якості і властивості особистості, розвиваються інтереси.

В дошкільному віці навчально-пізнавальна діяльність в різних видах діяльності має специфічний характер по засвоєнню теоретичних й емпіричних знань, соціально виробленого досвіду в умовах освітнього процесу. Перші основні передумови навчально-пізнавальної діяльності формуються в дошкільному віці: опановування узагальненими способами вирішення завдань, прийняття навчальних завдань, діями оцінки та контролю. Це здійснюється в процесі психолого-педагогічної взаємодії дитини й дорослого, співробітництва спрямованого на соціально-особистісний розвиток й формування готовності до навчально-пізнавальної діяльності [7, с. 10].

Наукові праці А. Валлона, Б. Інельдера, Ж. Піаже, В. Рубцова, Е. Юдіна ґрунтуються на вікових межах, у яких відбувається процес, що є основним фактором у визначенні успішності формування логічних умінь. Ж. Піаже розглядав інтелектуальний розвиток індивіда як процес, підпорядкований біологічним законам. Згідно з цією позицією, навчання в дошкільному віці не є основним джерелом і рушійною силою розвитку.

Психолог Г. Люблінська, переконує, що основою навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку, є наявність невеликого

власного досвіду, який вже опанувала дитина та збагачує у процесі навчання, з поєднанням суспільного досвіду. На основі цих даних, були виділені основні компоненти діяльності:

- навчальне завдання – ґрунтується у єдності з виконанням практичних дій. Діти молодшого дошкільного віку відразу ще не спроможні їх розрізнити. Це зумовлене логічним ускладненням навчальних завдань, виокремленням способів практичної та розумової діяльності, які необхідно засвоїти, використанням заданих способів діяльності, аналізом результатів навчальної діяльності, встановленням їх зв'язку з розумінням завдання [44];

- планування – відбувається в результаті обрання необхідних способів дій, прийоми для встановлення послідовності виконання заданого завдання;

- самоконтроль діяльності – суть полягає в умінні дитиною правильно оцінювати результат виконаного завдання. Даний компонент спрямований на раціональне використання часу для організації навчальної діяльності та уникання спрощених завдань;

- мотиви – характеризуються та використовуються для створення у дітей навчальних цілей. Вихователю необхідно змінювати пріоритети в освітньому процесі, для дітей молодшого дошкільного віку переважає організація заняттях з насиченим емоційним спілкуванням з дорослих, а в старшому віці дітей вабить сам процес навчання, з'являються усвідомлення значущості успіху в навчально-пізнавальній діяльності [38].

Вікові періоди для засвоєння знань та формування навичок при організації освітнього процесу в психології слід враховувати індивідуальні особливості кожної дитини: мислення (особливості сприймання, пам'ять, швидкість засвоєння матеріалу тощо), рівень сформованості знань, умінь, навичок, вольові якості, гендерні, вікові властивості, рівень соціалізованості, індивідуальний досвід тощо [20].

Важливим складником освітнього процесу у закладах дошкільної освіти являється – організована навчально-пізнавальна діяльність в усіх

вікових групах. Слід враховувати умови для ефективного планування й проведення відповідно до програмових завдань: природне, розвивальне, соціальне та предметне середовище та здібності, запити, інтереси, потреби дітей. Організоване і кероване дорослим, а не пущене на самоплив навчання дітей дошкільного віку дозволяє послідовно, у чіткій системі, елементарні знання та ставлення до світу речей, природи, стосунків, людей, емоцій та почуттів, власного «Я», формувати уявлення, а також соціально й життєво важливі вміння й навички. В результаті правильно організованої діяльності діти переживають подив від нового, радість відкриттів, опановують способами пізнання, дій [61].

Однією з актуальних проблем дошкільної педагогіки є проблема змісту навчання, адже змістове наповнення важливий фактор ефективності навчально-пізнавальної діяльності. Основні принципи навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку:

1. Принцип науковості знань. Забезпечує оволодіння знань дітьми відповідно до наукових положень. Вірогідність введених у програму навчання фактів і явищ повинна поєднуватися з розкриттям їх взаємозв'язку і розвитку. При цьому слід враховувати теоретичні знання, на яких формується здатність до первинних форм абстракції, узагальнень і умовисновків [35].

2. Принцип природовідповідності передбачає створення педагогом сприятливих умов для природного й поступового розвитку особистості дитини, орієнтація на здоровий глузд, диференціацію того, що корисне, сприятливе, розвивальне, а що – руйнівне, шкідливе, гальмівне, суперечить її природі; врахування в освітньому процесі багатогранної природи дошкільника, його індивідуальних та вікових особливостей.

3. Принцип зв'язку знань і вмінь із життям. Забезпечує формування пізнавальних вмінь, необхідних для самостійного пізнання навколишнього середовища, а не лише отримання знань. В результаті дитина дошкільного

віку ознайомлюється з навколишнім середовищем, знаннями та їх можливим використанням [45].

4. Принцип системності знань. Ґрунтується на розробленій віковій структурі опанування знань дітьми, що забезпечить ефективність їх використання при вирішенні практичних завдань у пізнавальній діяльності. Педагог К. Ушинський, зазначав, що «...лише розумна система, яка виходить із суті предметів, дає цілковиту владу над знаннями...». Систематизація отриманих знань – важливий напрям реалізації цього принципу, що включає в себе об'єднання, групування предметів і явищ за характерною або суттєвою ознакою. Діти 3-4 років групують предмети за розміром, кольором пізніше використовують загальніші поняття, наприклад, «овочі та фрукти», «свійські й дикі тварини» та ін. Однак принцип системності не вичерпується систематизацією, вихователю потрібно упорядковувати навколо них інші, вирізняючи головні питання у кожному навчальному матеріалі.

5. Принцип доступності знань. Вимагає враховувати пізнавальні можливості дітей, для доцільного включення у програму завдань для розвитку компетенцій. Легкість засвоєння знань не означає доступність, а характеризує міру складних завдань – ступінь розриву між підготовленістю дитини до засвоєння знань і вимогами нових знань, можливостями їх засвоєння. Новий зміст має пов'язуватися з набутими дитиною знаннями, особистим досвідом. Тому знання повинні ускладнюватися відповідно до зростання пізнавальних можливостей дітей.

6. Принцип розвивальної й виховної спрямованості знань. Передбачає включення у програму знань, які формували б свідоме ставлення до навколишньої дійсності, оскільки саме предметні знання забезпечують розвивальний та виховний вплив.

Свідоме ставлення до навколишньої дійсності формується лише на основі розуміння сутності явищ та фактів. Тому при вивченні будь-якого матеріалу слід знаходити можливості для виховання осмисленого ставлення дітей до предметів і явищ, виокремлюючи у змісті знань те, що становить для

дітей інтерес і може спричинити виховний ефект. Наприклад, розповідаючи про працю дорослих, важливо наголосити на значущості для людей її результатів. Діти найкраще засвоюють важливі, цікаві знання, які поглиблюють процес пізнання [11].

7. Керуючись принципом орієнтації та цінності, будь-яку діяльність дитина повинна наповнювати моральним змістом, смислом та значущістю. Отже, математичну освіту розглядаємо через призму формування системи особистісних якостей та загальнолюдських цінностей, необхідних для спілкування з людьми й успішної соціалізації.

8. Принцип демократизації означає посилення уваги педагога до використання різноманітних форм співробітництва всіх учасників освітнього процесу, установлення між ними ширих стосунків, поваги до інтересів, потреб кожного [27, с. 20].

Активізація пізнавальної діяльності відбувається в умовах тісного зв'язку теорії й практики в навчанні. Закріплення, збагачення і систематизація знань здійснюється в процесі їх підсвідомого застосування. Багаторазові переходи від теорії до практики та навпаки є однією з вимог успішного засвоєння знань. Умови, за яких діти дошкільного віку не тільки продуктивно й раціонально опановують знаннями, усвідомлюють їх, набудуть необхідних навичок і вмінь не тільки застосовувати їх у нових ситуаціях, а й розвинуть свої здібності, реалізують свій творчий потенціал, закладуть основи поступового переходу до самостійного навчання і регулювання своєї розумової діяльності.

Питання про формування навчально-пізнавальної діяльності у дітей шестирічного віку на заняттях з математики було порушено в дослідженні Н. Денисенкова. Автор вивчав вплив різних форм організації занять на виховання у дітей пізнавальної спрямованості до навчання. Один з висновків, зроблених автором, про необхідність поєднання власне навчальних та ігрових форм навчання з чітким поділом їх функцій, цінний для нашого дослідження. Автор рекомендує використовувати навчальну форму тільки

при введенні нового матеріалу, а ігрову – для його закріплення і повторення вже знайомого матеріалу. Ігрова форма навчання створює сприятливі умови для поступового розвитку пізнавального ставлення до навчання, а, отже, сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики [18].

Навчальна діяльність має суттєвий вплив на психіку дитини. В результаті чого дитина стає більш зібраним, дисциплінованим, уважним, організованим. Формуються знання, вміння та навички, розширюються пізнавальні інтереси, розвиваються волевільні якості особистості, самосвідомість. Спільна навчальна діяльність припускає певний вплив дітей один на одного, що направляється у виховних цілях, що становить важливу основу для розвитку у дітей самостійності, умінь діяти організовано, спільно. Стале позитивне ставлення і розвивається пізнавальна мотивація дозволяють легко перейти від гри до занять.

Важливою передумовою навчальної діяльності дошкільників є самостійний пошук способів виконання практичних і пізнавальних завдань. Діти дошкільного віку виокремлюють не лише практичний результат дії, а й знання, вміння, які вони при цьому засвоюють. Під час розв'язання практичних завдань свідомість дітей переорієнтовується з кінцевого результату на способи його досягнення. Діти дошкільного віку починають осмислювати свої дії та їх результати, тобто усвідомлювати спосіб, завдяки якому здобувають нові знання. Таке усвідомлення стимулює формування у них нових пізнавальних дій, а відповідно, і формування нових, складніших знань. Діти намагаються використати засвоєний спосіб пізнавальних дій у нових умовах. Розв'язуючи подібні, але не тотожні завдання, вони виробляють певні узагальнення, на підставі яких переносять опанований спосіб у нові умови [53].

Досліджуючи проблему формування цілеспрямованості та наполегливості у дітей 5-6 років в процесі вирішення розумових завдань з математики. К. Щербакова [74] зазначила, що інтерес до занять викликається

їх незвичністю, складністю і цікавістю, завдяки чому у дитини проявляється самостійність і наполегливість у подоланні труднощів.

Активізація пізнавальної діяльності дитини зумовлюється однією з провідних закономірностей психічного розвитку дитини – індивідуальністю. Правильно організований процес відіграє найважливішу роль у навчанні. Якщо він відповідає особливостям психічної діяльності кожної дитини, тоді створюються сприятливі умови для успішного сприймання і засвоєння матеріалу. Індивідуального підходу потребують усі діти, не потрібно орієнтуватися на середній рівень розвитку, і через цей показник обмежувати навчально-пізнавальну діяльність дітей дошкільного віку, які мають високий або низький рівень мислення.

Навчання дітей дошкільного віку за даними спостереження О. Суровцевої передбачає:

- засвоєння на заняттях елементарних, вірогідних знань, які не становлять певної системи, а вибудовуються за принципом послідовності, поступового ускладнення з урахуванням рівня розвитку дітей і найближчих його перспектив;

- використання методів і прийомів навчання, розрахованих на конкретність, образність, емоційність мислення дітей дошкільного віку; поступове підведення їх до мислення у поняттях, узагальнених знань;

- зміна видів діяльності, щоб запобігти швидкої втомлюваності дітей дошкільного віку, тривалого сидіння, напруженої розумової діяльності [52].

А. Леушина, особливо відзначала значення різноманітної самостійної діяльності дошкільників поза заняттях (особливо в грі) і на інших заняттях. Від організації цієї діяльності значною мірою залежить розвиток інтересу до математики [8, с. 13].

Математика відіграє особливу роль в гуманізації освітнього процесу в цілому. Під гуманізацією математичної освіти дошкільника ми розуміємо створення таких умов, які сприяють засвоєнню знань кожною дитиною, впливають на загальний розвиток дітей, формують їх особистісні якості

(посидючість, зосередженість, акуратність та ін.). А також зміна методичних підходів до навчання (облік вікових особливостей в освоєнні дітьми практичних дій, математичних зв'язків і закономірностей, створення умов для набуття знань самою дитиною, виховання потреби самостійно використовувати їх в житті) [24].

На наш погляд, велике місце в математичному розвитку дітей займає проблемне навчання, завдяки якому, діти вчаться робити «відкриття», здобувати нові знання в спільній навчально-пізнавальній діяльності. У діалозі один з одним діти усвідомлюють проблемну ситуацію, вирішують її, разом міркують, творять, навчаються прийомам розумової діяльності. Дитяче експериментування, досліди, моделювання, самостійні спостереження та ін. Сприяють розвитку у дітей дошкільного віку пізнавальних, інтелектуальних і творчих здібностей.

Ознайомлення з новим математичним змістом можливо шляхом проблемного викладу навчального матеріалу: постановка проблемних питань, використання проблемних завдань, які ставлять дітей в необхідність вирішити поставлене завдання, знайти відповідь на питання, дізнатися правильне рішення. В ході такого навчання діти старшого дошкільного віку розуміють логіку і послідовність пошуку розв'язання проблемної ситуації (подолання розумових труднощів), досліджують, беруть участь у спільних дослідах і експериментах [17].

Наприклад, необхідно порівняти масу двох мішечків з піском. Дітям пропонується питання: «Як ви думаєте, якщо насипати в мішечки рівну кількість піску, але в перший – сухий пісок, а в другий – вологий, то маса (вага) мішечків буде однаковою?». Після роздумів і припущень дітям надається можливість спільно проекспериментувати з піском, порівняти масу мішечків за допомогою ваг. Таким чином, в ході навчально-пізнавальної діяльності (самостійного міркування, практичних дій) старші дошкільники пізнають складні причинно-наслідкові зв'язки між предметами навколишнього світу.

Спільне вирішення проблемної ситуації викликає радість «відкриття», задоволення від спілкування один з одним, підвищує впевненість у своїх знаннях у менш активних дітей, створює нові проблеми пошуку, тим самим, активізуючи прагнення до поглибленого пізнання того чи іншого предмета, явища. Так, засвоївши розподіл квадрата на чотири рівні трикутники, вихователь цікавиться у дітей, чи можливо розділити прямокутник на рівні трикутники. Не розкриваючи готового рішення, педагог пропонує дітям самостійно знайти відповідь на поставлене запитання [51].

Необхідна умова навчання – формування пізнавального інтересу. Вчені образно порівнюють інтерес з каталізатором, який полегшує і прискорює розумові реакції, з ферментом, що дає змогу дітям асимілювати основами наук. З перших днів дитини у закладі дошкільної освіти потрібно вірити в потенційні можливості дитини, її розум, бажання здобувати знання з радістю.

Опановування засобами й способами пізнавальної діяльності дозволяє дитині творчо використовувати їх для розв'язку проблем, які виникають в процесі пізнавальної діяльності. Ця здатність актуалізується частіше та ефективніше, коли дитина вміє бачити та формулювати проблему, спрямовувати зусилля на її аналіз і на пошук шляхів розв'язання проблеми [67].

У більшості досліджень пізнавальна діяльність дітей визнається як сформованість прагнення і уміння пізнавати в процесі цілеспрямованого пошуку. Дослідники розрізняють в даній якості два аспекти: мотиваційний і процесуальний. Мотиваційний зумовлює потребу і прагнення особистості до пізнання. Це виявляється в активному сприйманні, допитливості, пізнавальних інтересах, самостійному ставленню до результатів праці, у потребі в самоконтролі. Проте мотиваційна сторона пізнавальної самостійності не забезпечує і не формує саме по собі технологічної, процесуальної сторони пізнання, тобто не забезпечує оволодіння засобами і способами пізнання, тими практичними і інтелектуальними можливостями

особистості, які зумовлюють виконання самого механізму пізнання, інакше кажучи, вміння пізнавати в процесі цілеспрямованого пошуку.

У дослідженні М. Гінзбурга [68] можемо простежити таку класифікацію мотивів дітей старшого дошкільного віку:

- пізнавальний (навчальний), висхідний безпосередньо до пізнавальної потреби;
- широкі соціальні мотиви, засновані на розумінні суспільної необхідності навчання;
- «позиційний» мотив, пов'язаний з прагненням зайняти нову позицію у відносинах з оточуючими;
- «зовнішні» по відношенню до самого навчання мотиви, наприклад, підпорядкування вимогам дорослих;
- ігровий мотив, неадекватно перенесений у нову – навчальну – сферу;
- мотив отримання високої оцінки.

Так, діти вчаться багатьом речам, яким їх не навчають. У перші чотири роки свого життя діти вчаться природним шляхом: вони знайомляться з чимось, тримають його в руках, маніпулюють, відчують, пробують, отримують зворотній зв'язок, чують заохочення, досліджують матеріали, навчаються в інших дітей, або у процесі спостереження. Діти чудово опановують ходьбу та вчаться говорити без спеціальних занять, бо в них є середовище, в якому це можливо.

Важливим моментом, який визначає успішне формування елементів логічного мислення у дітей, на думку українського психолога, науковця і практика Ю. Гільбуха, є навчання дітей операцій логічного мислення: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, серіація.

Аналіз і синтез у пізнавальній діяльності тісно взаємопов'язані. К. Крутій наголошує, що «для того, щоб став можливим аналіз предмета, останній повинен зафіксуватися у нашій свідомості як деяке ціле. Попередньою умовою аналізу є цілісне, синтетичне його сприймання. І, навпаки, синтез можливий тільки тоді, коли вже здійснено аналіз, коли

виділені ті чи інші сторони чи елементи деякого цілого. По-друге, аналіз і синтез не тільки передбачають, але й супроводжують один одного» [50, с. 80].

В експериментальному дослідженні Д. Дубського з розробки та апробації моделі організації навчально-пізнавальної діяльності дітей у закладах дошкільної освіти доведена ефективність наступних форм організації діяльності дітей: майстерні з виготовлення продуктів дитячої творчості («Ательє ляльки Барбі», «В гостях у Рукодільника» і ін.); гуртки, студії («Телебачення», «Юні натуралісти», «Ми – журналісти», «Школа розвідників»); створення міні-музеїв («Музей мовців речей»); випуск дитячого журналу («Кораблик»); проекти – пошук істини «Ми слідопити»), цікавий (пізнавальний) годину («В гостях у Хазяйки Мідної гори», «Найрозумніший», «Дивне поруч»), відеоекскурсії та ін. [30].

М. Кондаков, В. Мізінцев, А. Усман визначають модель як засіб навчально-пізнавальної діяльності, якщо вона відповідає низці вимог, а саме:

1. чітко відображає основні властивості й відношення, які є об'єктом пізнання;
2. є за структурою аналогічною об'єкту, що вивчається;
3. є простою та доступною для сприймання й усвідомлення дій;
4. яскраво й чітко передає ті властивості й відношення, що повинні бути засвоєні з її допомогою;
5. значно полегшує пізнання [5, с. 46].

До найпоширеніших моделей можна віднести глобус – модель Землі. Також дітей знайомлять з об'ємною моделлю часу. Вона складається зі спіралі (кожен виток – одна доба чи один день) та послідовно пофарбована в чотири кольори (ранок, день, вечір, ніч; літо, осінь, зима, весна).

Отже, формування в дітей елементів логічного мислення відбувається на заняттях як у груповій, так і індивідуальній формі.

Розумовий розвиток суб'єкта відбувається в процесі навчальної діяльності через зміст знань, що засвоюються. Засвоєння – найважливіший

вид діяльності суб'єкта навчання, це механізм, шлях формування людиною індивідуального досвіду через придбання, присвоєння соціокультурного суспільно-історичного досвіду як сукупності знань, значень, узагальнених способів дій, умінь і навичок, моральних норм, етичних правил поведінки [39].

Таке засвоєння здійснюється протягом усього життя людини в результаті спостереження, узагальнення, прийняття рішень і власних дій безвідносно до того, як воно протікає – стихійно або в спеціальних умовах освітніх систем. Засвоєння – це складна інтелектуальна діяльність людини, що включає всі пізнавальні процеси (сенсорно-перцептивні, мнемологічні), які забезпечують прийом, значеннєву обробку, збереження і відтворення прийнятого матеріалу, його застосування в нових ситуаціях. Засвоєння є результатом, змістом, центральною частиною процесу навчання.

З. Михайлова наголошувала на тому, що цікаві завдання різного рівня складності привертають увагу дітей, активізують навчально-пізнавальну діяльність, мислення, викликають стійкий інтерес до пошуку рішення [36, с. 6]. Педагог розподілила цікавий матеріал на три групи, «... подано в табл. 1.2.».

Таблиця 1.2

Цікавий математичний матеріал

Розваги		Математичні (логічні) ігри, задачі, вправи			Дидактичні ігри та вправи	
загадки, ребуси, задачі- жарти, кросворди, головоломки, математичні квадрати	Танграм, Стомахіон, Пентаміно, Піфагор, Колумбове яйце, Кубики для всіх	з блоками, кубиками на включення, пошук	шашки, шахи	словесні	з наочним матеріалом	словесні

Ігри в яких змодельовані математичні відношення, поняття, закономірності вважаються математичними. Для пошуку відповіді (рішення), як правило, потрібен детальний аналіз змісту гри, умов та завдання. У ході розв'язання вимагається використання математичних методів.

Богуславська З. займалася вивченням особливостей формування математичних узагальнень у вихованців різних дошкільних вікових груп в процесі дидактичної ігри. Педагог з'ясувала, що у дітей молодшого дошкільного віку навчально-пізнавальна діяльність підпорядкована вирішенню тієї чи іншої конкретної ігрової задачі. Діти засвоюють ті відомості, які необхідні їм для досягнення певного практичного ефекту в грі. Засвоєння знань носило утилітарний характер. Набуті знання тут же застосовувалися для виконання заданого групування картинок [47, с. 8].

У старших дошкільників навчально-пізнавальна діяльність в процесі дидактичних ігор математичного змісту виходила за рамки лише безпосереднього обслуговування практичних завдань, втрачаючи суто емпіричний характер, і виступала вже в формі розгорнутої змістовної діяльності з характерними специфічними способами здійснення. В результаті формуються у дітей закладу дошкільної освіти уявлення та поняття досить повно відображали певне коло явищ.

Ігри В. Воскобовича – це своєрідна головоломка, яка розвиває дрібну моторику пальців, просторове та логічне мислення, увагу, пам'ять, уяву. Невимушено дитина запам'ятовує геометричні фігури, їх розмір, структуру. Крім того дитиною легко запам'ятовується співвідношення цілого і частини, колір, форма, величина, розвивається уява та творчі здібності. Дитині цікаво писати цифри не олівцем і ручкою, а шнурочком. Це тренує моторику пальців та кисті дитини [64, с. 132].

Педагог, створюючи ігри, намагався інтегрувати педагогічні і психологічні технології, які б сприяли активізації навчально-пізнавальної діяльності дитини. Варто зауважити, що при такому поєднанні гра

залишається дидактичною, цікавою та оригінальною, яка стимулюватиме дитину дошкільного віку до творчості та одночасно виконанню всіх правил.

Палички Кюізенера – комплекс різнокольорових паличок різного розміру, за допомогою яких у дітей розвиваються уявлення про число, основи лічби, вміння вимірювати предмети. Діти дошкільного віку швидше запам'ятовують склад числа, розуміють сутність арифметичних дій [26, с.15].

Методика сприяє розвитку у дітей творчості, уяви, фантазії, а також активізує навчально-пізнавальну діяльність. У дітей розвиваються соціальні навички та вміння, що навчають працювати в колективі, бути соціально активними.

Дарунки Фребеля – об'ємний дидактичний матеріал геометричного змісту. Використання цього комплексу допомагає встановити взаємозв'язки між частинами та цілим, взаємозалежність різних елементів, сприяє розвитку конструкторських умінь та взагалі логічного мислення. Набір складається з шести матеріалів (дарунків) [20, с. 192].

Отже, педагог визначив свій дидактичний матеріал відправною точкою у розумовому розвитку дитини, зокрема математичного мислення та навчально-пізнавальної діяльності. Розробив ряд методичних правил організації ігор дітей з «дарунками», використовуючи які вихователі можуть формувати у дошкільників елементарні математичні уявлення про число, геометричні фігури, форму предметів, простір, час.

Зазвичай, пізнавальна активність виступає як засіб активізації пізнавальної діяльності, ефективний інструмент, який дозволяє педагогу здійснювати процес навчання привабливим. Пізнавальний інтерес також виступає в якості важливого мотиву для навчання.

Наявність у дитини старшого дошкільного віку пізнавального інтересу можна вважати одним з показників його готовності до шкільного навчання. Нові мотиви поведінки шестирічної дитини спрямовані на навчання і прагнення до серйозної, відповідальної діяльності. У старшого дошкільника виникає і актуалізується усвідомлення і оцінка власної особистості

(рефлексія). Навчальні заняття сприймаються як серйозна і цікава робота, що заохочується і позитивно оцінюється педагогами і батьками [63].

Можна зробити висновок, що ефективність активізації пізнавальної діяльності залежить від пізнавальних потреб, інтересів, мети, мотивів, пізнавальної самостійності та пізнавальної активності дітей.

Отже, і пізнавальна діяльність, і навчальна діяльність відбуваються паралельно: через навчання відбувається пізнання і навпаки, тому не можна розглядати ці два види діяльності відмежовано. Метою навчально-пізнавальної діяльності є засвоєння дітьми знань, умінь і навичок творчої діяльності (пошук нової інформації, оволодіння знаннями про природу, людину, суспільство тощо), необхідно її відповідно організувати.

1.3. Психолого-педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики

Логіко-математичний розвиток дитини – необхідна умова її загального інтелектуального розвитку та формування життєвої компетентності. Спостереження і дослідження показали, що спочатку дитина сприймає світ як щось ціле, не виділяючи окремих речей, ні їх властивостей. Вона не розмежовує події свого життя та прояви зовнішнього світу. У процесі розвитку дитина здобуває здатність розрізняти предмети за формою, кольором ті іншими властивостями й починає їх класифікувати. Згодом вона може уявити, що один предмет замінює інший, їй уже неважко сприймати відсутній предмет як реальний. З цієї миті дитина подумки малює картину світу. Для того, щоб цей процес був успішним, ми маємо створити відповідне розвивальне середовище. Тому своєчасно поданий розвивальний матеріал, що стимулює уяву, захоплює і вабить, дозволяє як найповніше розкрити можливості кожної дитини.

Крім того, важливо пропонувати дітям різноманітні форми пізнавальної діяльності: дослідження, трансформування, експортування, ігри. У дошкільному віці дітям дуже важко зібратися, зосередити свою увагу на процесі навчання. Тим часом від дитини, що почала вивчати основи математики, вимагається високий рівень концентрації, неабияке розумове напруження, вміння узагальнювати та абстрактно мислити. Тому матеріал необхідно подати так, щоб дитина сама захотіла працювати, щоб процес навчання став частиною її щоденних ігор [74].

Психолого-педагогічні дослідження з проблем активізації навчально-пізнавальної діяльності показують, що це поняття має компонентну структуру:

- емоційний компонент – передбачає створення емоційно-позитивного фону навчання, інтересу до матеріалу, позитивної емоційної реакції на об'єкт і предмети вивчення;

- змістовий компонент – включає знання, вміння, навички з вивченого матеріалу, вміння навчальної діяльності;

- вольовий компонент – спрямований на розвиток вольових почуттів, пов'язаних з виявом пізнавальної активності (самостійності, ініціативності) [16, с. 323].

Психолог Л. Обухова виявила такі основні етапи процесу формування навчально-пізнавальної діяльності:

- підготовка ґрунту для появи пізнавальної активності – створення умов, які сприяють виникненню потреби в даних знаннях і відповідному виді діяльності;

- створення позитивного ставлення до діяльності;

- організація освітнього процесу для активізації навчально-пізнавальної діяльності [69].

У закладах дошкільної освіти підготовка дітей до навчальної діяльності здійснюється насамперед на заняттях. Основною умовою розвитку передумов навчально-пізнавальної діяльності є спеціально організований

зміст навчання і відповідні йому методи та форми. Тому об'єктом засвоєння у закладі дошкільної освіти повинні бути не лише знання і вміння, але і способи та засоби їх здобуття. Засвоєння дітьми способів дій, спрямованих на пізнання предметів навколишньої дійсності, залежить від запропонованих педагогом шляхів [46, с. 20].

Спираючись на величезний досвід минулого, на спеціальні дослідження та практику сучасного досвіду, важливим буде відзначити умови за Г. Щукіною [75], дотримання яких сприяє формуванню, розвитку і зміцненню активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку:

Перша умова – максимальна опора на активну розумову діяльність дитини. Важливим для розвитку пізнавальних сил і можливостей, як і для розвитку, є ситуації рішення пізнавальних завдань, ситуації активного пошуку, здогадок, роздуми, ситуації розумового напруження, зіткнень різних позицій, в яких необхідно розібратися самому, стати на певну точку зору.

Друга умова – організація процесу розвитку, навчання і виховання на оптимальному рівні розвитку дітей. Ця умова забезпечує зміцнення і поглиблення пізнавального інтересу на основі того, що навчання систематично і оптимально удосконалює діяльність пізнання, її способи та вміння. У реальному процесі вихователю доводиться мати справу з тим, щоб постійно навчати дітей безлічі умінь і навичок. При всьому розмаїтті предметних умінь виділяються загальні, якими дитина може керуватися незалежно від змісту навчання. Такі, наприклад, як вміння аналізувати і узагальнювати, вміння систематизувати матеріал, виділяти єдине, основне, логічно будувати відповідь, приводити докази. Ці узагальнені вміння засновані на комплексі емоційно-регулятивних процесів.

Третя умова, як стверджує Г. Щукіна – це емоційна атмосфера навчання, позитивний емоційний тонус освітнього процесу. Благополучна емоційна атмосфера пов'язана з двома головними джерелами розвитку: з діяльністю і спілкуванням, які народжують багатозначні відносини і

створюють підґрунтя особистого настрою дитини. Обидва ці джерела весь час переплітаються, і разом з тим стимули, які від них, різні, і різна їх вплив на пізнавальну діяльність і інтерес до знань.

Четвертою умовою є сприятливе спілкування. Ця група умов відносини «дитина – вихователь», «дитина – батьки і близькі», «дитина – колектив». До цього слід додати деякі індивідуальні особливості самої дитини, переживання успіху і невдач, його схильності, наявність інших сильних інтересів і багато іншого в його психології. Кожне з цих відносин може вплинути на зацікавленість, як у позитивному, так і в негативному напрямку. Дотримання всіх цих умов сприяє формуванню пізнавального інтересу дітей у процесі певної діяльності [75, с. 93].

Відомий педагог В. Логінова, досліджуючи навчально-пізнавальну діяльність, виділила п'ять основних умов її формування. Перша умова – чітко побудована програма системних знань про явища соціальної дійсності, в основу якої покладені поняття про найбільш значущі об'єкти, одним з яких є математичний простір.

Друга умова вказує на необхідність змістовного зв'язку навчально-пізнавальної діяльності з практичною діяльністю. Досягнення результату в практичній діяльності знаходиться в прямій залежності від знання й урахування тих чи інших особливостей предметів і матеріалів, що обирає дитина для практичної дії. Пошук власних помилок робить значущим для дитини й процес пізнання і набуття знань, які усвідомлюються як засоби досягнення практичного результату. У традиційній же методиці організації будь-якої діяльності дітям пропонуються готові набори предметів і матеріалів, що не призводять до виникнення проблемних для дитини ситуацій. При такій організації діяльності навчально-пізнавальні задачі не виходять за межі простого розрізнення предметів, що призводить до затримки в розвитку пізнання.

Третьою умовою є посилення суб'єктивної позиції дитини в навчально-пізнавальній діяльності. Це досягається тим, що дитина стає в позицію

вихователя, що навчає іншого (наприклад, ляльку). У цьому випадку дитина усвідомлює мету пізнання, його засоби й результат, роль знань в організації навчально-пізнавальної діяльності. Таким чином, знання усвідомлюються дитиною як значуща умова діяльності, виникає інтерес до знань і процесу пізнання. У традиційній методиці навчання й проведенні занять діти, як правило, виступають лише об'єктами навчання, слухачами і виконавцями завдань педагога.

Четвертою умовою, зазначалося, поступове ускладнення матеріалу, цілеспрямоване посилення суб'єктивних позицій дитини в процесі пізнання, посиленні її самостійності при вирішенні навчально-пізнавальних завдань, у передачі способів пізнання й способів вираження досягнутих результатів навчально-пізнавальної діяльності та засвоєння їх дітьми на певному рівні узагальненості. У традиційній методиці навчання головна увага приділяється прямому передаванню знань від педагога до дитини при недостатній увазі до формування вміння самостійно розв'язувати пізнавальні завдання [2, с. 8].

Отже, діти старшого дошкільного віку неспроможні довгий час активно сприймати інформацію, бути залученими до активної навчально-пізнавальної діяльності. Тому під час організації й проведення занять з елементарних математичних уявлень необхідно постійно активізувати пізнавальний інтерес старших дошкільників.

Підвищити ефективність навчання математики можна лише за умови продуктивної реалізації всіх дидактичних функцій математичних задач. Велику роль в цьому відіграють задачі, які діти складають самі. Складання задачі часто вимагає роздумів, які під час розв'язування задач зі збірників не потрібні, а самостійно сформульована задача з математики викликає в дітей дошкільного віку задоволення успіху, сприяє заглибленню дітей у сутність ідей внутрішніх зв'язків усіх ланок міркувань, які дають можливість зрозуміти і саме доведення, і його логіку і виховує впевненість дитини у досягненні результату [1, с. 20].

Отже, багато педагогів та психологів досліджували умови формування та розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку, і всі вони стверджують про важливість правильно організованого освітнього процесу з урахуванням особливостей та інтересів дітей, важливе місце при цьому відводиться діяльності вихователя, який є рушійною силою для розвитку пізнавальної активності у дітей.

Аналізуючи попередньо висвітлені психолого-педагогічні умови, ми пропонуємо для активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняття з математики авторську методику. Яка включає в себе реалізацію таких **психолого-педагогічних умов**:

1. Формування спільної мотивації у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.
2. Застосування інноваційних методів навчання математики дітей старшого дошкільного віку.
3. Розвиток ініціативи та творчого пошуку у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики при вирішенні проблемних ситуацій.

Визначені психолого-педагогічні умови будуть реалізовані через певні форми, методи, засоби, прийоми.

Для реалізації **першої умови**, доцільно застосовувати такі *форми роботи*: використання навчально-ігрових ситуацій (за сюжетом казки), відео хвилинки, використання фізкультхвилинки математичного змісту, художнього слова, вернісаж ідей, інтерв'ю. Це сприятиме закріпленню знань дітей та підвищенню їхньої активності.

Методи: створення «зони психологічного комфорту», бесіда, метод здивування, опора на життєвий досвід, створення ситуацій зацікавленості, пізнавальної новизни.

Засоби: ІКТ, іграшки, демонстраційний набір, ляльковий театр, набір «Емоцій».

Прийоми заохочення: схвалення, похвала, нагорода (присвоєння титулів «Розумник», «Винахідник»), підтримання успіхів; прийом створення ситуації зацікавленості, тобто використання цікавих для дітей старшого дошкільного віку прикладів, парадоксальних фактів, проведення дослідів, цікаві аналогії, прийом «лабіринту».

Забезпечення атмосфери комфортного стану дітей шляхом: вияву поваги до дитини з боку педагога і однолітків (в кожному є щось хороше, і діти вчаться помічати і говорити про це); прояв вихователем віри і впевненості в силах і можливостях дитини; наявність можливості самореалізації в різних видах діяльності; модель успішності зусиль, використовуючи взаємооцінювання (коли діти оцінюють один одного).

Для впровадження **другої умови**, ми підібрали такі *форми роботи*: фронтальна, робота в парах, малих групах, навчання у грі, навчання у дискусії.

Методи: метод прес, оберти позицію, зміни позицію, безперервна шкала думок, мікрофон, дерево рішень, метод реклами.

Засоби: ІКТ, демонстраційний набір, відео фрагменти, використання під час занять з математики ігрової діяльності, а саме дидактичних і сюжетно-рольових ігор, застосування наочного моделювання, конструювання, добір багатофункціонального дидактичного матеріалу, забезпечення емоційно-позитивного середовища під час занять.

Прийоми: світлофор, так-ні, спіймай помилку, самостійний вибір дітьми наочного матеріалу; вигадкування дошкільниками лічилок, ігор з елементами послідовної назви чисел; ігри-драматизації в числа та цифри; інсценування віршів, пов'язаних з лічбою, використання ігрових прийомів за заданою мотивацією, пальчикова гімнастика, яка впливає на стимуляцію активізації мозку і також являється прекрасним мовним матеріалом; елементи драматизації, що підвищують цікавість дітей до наданого матеріалу, все це надає позитивні результати на занятті.

Отже, вся робота відповідно повинна бути спрямована на розвивальне середовище, побудовану таким чином: математичні розваги, дидактичні ігри, розвиваючі ігри, які сприятимуть розвитку розумових здібностей та інтелекту дітей дошкільного віку.

Для виконання **третьої умови**, доцільно використовувати такі *форми роботи*: на заняттях можна вирішувати проблемні ситуації, у які потрапили герої казок. Наприклад, «Чому будинки з казки «Троє поросят» виявилися слабкими?», «Як допомогти Червоній Шапочці першій (або швидше) потрапити до бабусі?», «Допомогти Попелюшці виконати роботу», «Допомогти сестричці Оленці, знайти свого брата Іванка». При цьому діти старшого дошкільного віку виконують ігрове завдання без навчального.

Проблемні ситуації умовно можна розподілити таким чином:

- 1) ситуації за змістом казки, вірша, оповідання;
- 2) з використанням іграшок, атрибутів, дидактичного матеріалу;
- 3) з досвіду дітей та життєвих ситуацій;
- 4) ситуації в побутовій та ігровій діяльності [71, с. 6].

Будь-яка іграшка в ігровому куточку може бути використана для створення проблемної ситуації.

Дотримуючись термінології Л. Виготського [10], дитина може вирішити проблемну ситуацію тільки на межі своїх можливостей, тобто в «зоні найближчого розвитку», коли відбувається максимальна активація його інтелектуального, творчого і мотиваційного потенціалу.

Методи: пошуковий, частково-пошуковий, дослідницький.

Фактори, що сприяють вирішенню дітьми проблемних ситуацій: демократичний стиль спілкування; особистий вклад дитини у вирішенні проблеми; представлені ситуації вибору; не оцінювання роботи і тимчасових обмежень; творчий і продуктивний вид діяльності і досягнення її результату.

Прийоми: прийом нових варіантів (спочатку вихователь пропонує свій варіант вирішення ситуації, а потім діти старшого дошкільного віку пропонують свої; прийом абсурду (вихователь пропонує вирішити задачу, що

немає вирішення; прийом інформаційного перенасичення (вихователь повідомляє зайві дані); прийом інформаційної нестачі (завдання з неповними даними); прийом часових обмежень (вихователь встановлює часові рамки за, які діти повинні виконати це завдання).

Засоби: схеми, таблиці, зображення, бесіда, досліди.

Аналізуючи третю умову, можна зробити деякі висновки: проблемна ситуація повинна обов'язково викликати у дитини пізнавальні труднощі, так як вона становить область не відомого, в іншому випадку вона не буде продуктивною; проблемна ситуація повинна бути незвичайною, несподіваною, для того, щоб викликати в дитини інтерес і потребу в її вирішенні.

Для втілення поставлених педагогічних умов дуже важливо обладнати групу дітей старшого дошкільного віку необхідними ігровими посібниками. Куточок цікавої математики це спеціально відведене місце в ігровій кімнаті, яке доцільно обладнати столом і стільцями, тут же будуть знаходитися всі ігри і посібники з математичного розвитку дітей дошкільного віку.

Таким чином, ми зазначили основні психолого-педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. Розглянули теоретичні основи розвитку навчально-пізнавальної діяльності у старших дошкільників при вирішенні проблемних ситуацій, виявили основні форми, необхідні для їх вирішення, визначили методи та прийоми, що допоможуть дитині краще засвоїти необхідний матеріал.

Для розроблення методики та втілення визначених умов активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики, необхідно було визначити критерії та відповідні їм показники сформованості математичних уявлень дітей старшого дошкільного віку.

В енциклопедичних виданнях *критерій* (від грец. *kriterion* – «мірило оцінки») трактують як ознаку, на основі якої робиться оцінка, визначення чи

класифікація, мірило для визначення, оцінки предмета чи явища [25, с. 149]; підстава для оцінювання або класифікації чогось [79, с. 211].

Вітчизняна дослідниця С. Іванова зазначає, що критерії також мають відображати динаміку вимірюваної якості в просторі й часі та розкриватися через показники, за інтенсивністю прояву яких можна робити висновки про рівень сформованості певного критерію [23, с. 153].

Зважаючи на зазначене вище, у нашій роботі термін «критерій» трактуємо як ознаку, за якою згідно із відповідними показниками оцінюється ступінь досягнення певного результату – у нашому випадку рівня навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників на заняттях з математики.

В якості критеріїв сформованості навчально-пізнавальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики було обрано такі: *психологічний, інтелектуальний, діяльнісно-практичний.*

Психологічний критерій відображає коло проблем групи слухачів, що постійно контактують між собою й об'єднані спільною освітньою метою.

Показниками психологічного критерію є:

- прагнення до комфортності;
- групова вмотивованість;
- потреба в спілкуванні;
- розвиток уваги дітей на основі емоційного піднесення;
- гнучкість мисленнєвої діяльності;
- активізація навчального процесу;
- позитивне ставлення до навчально-пізнавальної діяльності.

Інтелектуальний критерій відображає обізнаність дитини з доступними для її віку математичними компетентностями.

Показниками інтелектуального критерію визначено:

- наявність пізнавальних запитань;
- емоційна залученість дитини у діяльність;
- спостережливість і здатність до синтезу і узагальнення;

- розвиток розумових процесів;
- креативність і її прояви в діяльності.

Діяльнісно-практичний критерій передбачає усвідомлене виконання дошкільниками необхідних дій для розв'язання поставлених завдань.

Діяльнісно-практичний критерій представлено такими *показниками*:

- вміння вирішувати завдання;
- вияв впевненості у своїх знаннях і діях при виконанні завдань;
- ступінь ініціативності в отриманні нових знань.

Відповідно до критеріїв та показників виділяємо три *рівні сформованості* активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дітей старшого дошкільного віку: *високий, середній, низький*.

Високий рівень визначається проявом ініціативності, самостійності, інтересу і бажання вирішувати навчально-пізнавальні завдання. Що стосується труднощів діти не відволікаються, виявляють завзятість і наполегливість в досягненні результату, яке приносить їм задоволення, радість і гордість за досягнення.

Середній рівень – висока ступінь самостійності в прийнятті завдання і пошуку способу його виконання. Зазнаючи труднощів у вирішенні завдання, діти не втрачають емоційного ставлення до них, а звертаються за допомогою до вихователя, задають запитання для уточнення умов його виконання та отримавши підказку, виконують завдання до кінця, що свідчить про інтерес дитини до даної діяльності і про бажання шукати способи вирішення задачі, але разом з дорослим.

Низький рівень діти старшого дошкільного віку не виявляють ініціативності і самостійності в процесі виконання завдань, втрачають до них інтерес при незначних труднощах і виявляють негативні емоції (прикрість, роздратування), не ставлять пізнавальних запитань; потребують поетапне поясненні умов виконання завдання, показу способу використання тієї чи іншої готової моделі, при допомозі дорослого.

Отже, визначені нами умови, критерії та показники, рівні сформованості активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дітей старшого дошкільного віку, дають змогу представити авторську методику, яку висвітливо у наступному підрозділі 2.2. магістерської роботи.

Висновки до першого розділу

Активізація навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку є дуже важливим елементом в освітньому процесі, саме тому так багато уваги приділяється вивченню цього питання. Особливо це стосується дітей раннього віку, оскільки їх пізнавальний інтерес, як правило, нестійкий та епізодичний. Завдання вихователя – надати їм поштовх до пізнання навколишнього світу, «заразити» цікавістю до всього нового.

З'ясовано, що навчально-пізнавальні потреби, інтереси, мотиви, мета, пізнавальна активність, пізнавальна самостійність впливають на характер активізації навчально-пізнавальної діяльності. Так, пізнавальні потреби є найпершим стимулом діяльності, пізнавальні інтереси є формою суб'єктивних проявів прагнення особистості до пізнання предметів і явищ, мотиви і мета зумовлюють навчально-пізнавальну діяльність і самостійність, спрямовують особистість на пошук, і тим самим детермінують творчий освітній процес.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності здійснюється через привертання уваги до нової теми, збудження їх інтересу до поданого матеріалу. Через здатність педагога показати дітям, що їм це потрібно та обов'язково знадобиться. Також необхідно звертати увагу на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку, переживання ними різних емоцій (радість, смуток, страх, здивування, сором, жалість, співчуття, незадоволення та ін.) які виникають через зміст навчального матеріалу.

Завдання закладу дошкільної освіти – розвивати кожну дитину як неповторну особистість. З огляду на це, велике значення має формування в дітей творчого потенціалу, прагнення до самостійної навчально-пізнавальної діяльності та вміння ставити і вирішувати нові проблеми.

Для дітей старшого дошкільного віку характерна нестійка, ситуативна навчально-пізнавальна діяльність, особливістю якої є емоційна насиченість і поверхневе, неглибоке сприйняття і пізнання предмета, явища.

Розвиток особистості дитини є процесом удосконалення системи мотивації. Успішність навчання забезпечується не лише рівнем сформованості компетенцій, досвідом, інтелектуальними можливостями, а й детермінується структурою і якісними характеристиками мотивації як логічного центру цілісної системи особистості і навчальної діяльності дитини. Тобто рівень успішності залежить від навчально-пізнавального інтересу. Розвиток мотиваційного комплексу передбачає оптимальне поєднання внутрішньої і зовнішньої мотивації, яка зумовлює активізацію дітей в діяльності, прагнення досягти в ній позитивних результатів.

Досліджено, психолого-педагогічні умови вчених Г. Щукіної та В. Логінової щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. На основі зазначеного матеріалу ми виділили три педагогічні умови, які реалізуємо в експериментальному дослідженні.

Визначено, критерії та показники активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у старших дошкільників, а також ми схарактеризували рівні сформованості досліджуваного феномену (високий, середній, низький). Це допоможе під час проведення експериментального дослідження об'єктивно дослідити динаміку активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З МАТЕМАТИКИ

2.1. Аналіз та результати стану досліджуваної проблеми у сучасному ЗДО

Констатуючий експеримент був спрямований на виявлення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дітей старшого дошкільного віку. Експериментальна база дослідження: заклад дошкільної освіти «Берізка» Цибулівської селищної ради Монастирищенського району Черкаської області. У дослідженні брали участь 18 дітей старшої групи, у віці 5-6 років, список дітей наведено в (Додатку А).

Мета дослідження полягала в тому, щоб визначити рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Завдання констатувального етапу дослідження:

- підібрати діагностичні методики;
- виявити початковий рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дітей старшого дошкільного віку;
- оформити отримані результати.

Аналіз досліджень присвячених вивченню активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики дозволив виділити кілька компонентів, які можуть бути вивчені за допомогою різних методів у рамках психолого-педагогічної діагностики.

В якості компонентів рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики були вибрані наступні:

- *мотиваційний компонент* сформованість у дитини позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, вольових рис особистості (цілеспрямованості, організованості, самостійності) та її ціннісних орієнтирів, що забезпечують включення у математичну діяльність;

- *пізнавально-діяльнісний компонент* – активність дитини в оволодінні знаннями, уміннями та навичками, що є важливими для відповідної навчально-пізнавальної діяльності, стимулює особистість до самостійної праці, забезпечує її вміння використовувати здобуті знання під час розв’язання математичних завдань;

- *змістовно-операційний компонент* – сформованість активно-перетворювального ставлення дитини до власної діяльності (самоконтролю), цілісність змісту, форм і методів активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дітей старшого дошкільного віку, її перспективність, цілісність, мобільність, результативність та надійність.

Дані, отримані в результаті дослідження фіксуються в таблицях.

Для цього ми виділили показники і використовували відповідні діагностичні методики, які «... подано в табл.. 2.3.».

Таблиця 2.3.

Діагностична карта вивчення активізації навчально-пізнавальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики

Компоненти	Показники	Методики
Мотиваційний компонент	Сформованість у дитини позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, вольових рис особистості	Діагностика мотиваційного компонента «Закінчи розповідь» (М. В. Матюхіна). (Додаток Б)
Пізнавально-діяльнісний компонент	Активність дитини в оволодінні знаннями, уміннями та навичками, що є важливими для відповідної	Методика на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху [3]

«Закінчення табл. 2.3.»

	навчально-пізнавальної діяльності	(Додаток В)
	Вміння використовувати здобуті знання під час розв'язання математичних завдань	Методика «Класифікація» (Додаток Д)
Змістовно-операційний компонент	Сформованість активно-перетворювального ставлення дитини до власної навчально-пізнавальної діяльності	Методика «Розвиток самоконтролю» (Додаток Е)

Характеристика результатів вивчення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дітей 5-6 років.

Рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності в дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики визначався за розробленими нами компонентами, щодо мотиваційного компоненту, пізнавально-діяльнісного компоненту та змістовно-операційного компоненту.

Розглянемо отримані результати проведеного дослідження.

В діагностичному завданні «Діагностика мотиваційного компонента «Закінчи розповідь»». Проведеному з метою виявити рівень домінуючого навчально-пізнавального або ігрового мотиву навчання були отримані наступні результати.

При відповіді на питання «Для чого ти вчишся?». 38,9% (7 осіб) прагнуть до розумової діяльності, отриманні похвали, знань, розуміють значимість отриманих знань, 1 дитина (Анна П.) вважає своїм обов'язком ходити до садочку : «Якщо я буду гарно навчатися, я зможу стати вчителем».

Діти виявляють інтерес до навчально-пізнавальної діяльності але над цим процесом часом домінує ігровий 44,4% (8 осіб). В 16,7% відсотків дітей (3 осіб) переважає ігровий мотив, проявляють не зацікавленість у навчально-

пізнавальній діяльності, їх батьки примушують ходити до закладу дошкільної освіти. На діаграмі дані виглядають таким чином (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Результати діагностики мотиваційного компонента «Закінчи розповідь»

В діагностичному завданні на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху, були отримані наступні результати.

При виконанні даного завдання 33,3% (6 осіб) мають низький рівень, вони сприйняли завдання як гру, вибираючи завдання хаотично, їх цікавив більше сам процес, ніж отриманий результат. Рівень самооцінки в цих дітей ще не сформований.

Частина дітей 16,7% (3 осіб) підійшли до виконання завдання відповідально, використовуючи процеси аналізу та синтезу. Іван Т. спочатку вибрав легке завдання виконавши його правильно, перейшов до складнішого рівня. 50% дітей (9 осіб) мають середній рівень вибирали нескладні завдання не залежно від того, виконали вони їх правильно чи ні. Вони прагнули уникнути невдачі.

Результати діагностики на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху. На діаграмі дані виглядають таким чином (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Результати діагностики на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху

Результати методики «Класифікація» виявилися наступними. При проведенні діагностики, було встановлено, що 33,3% (6 осіб) мають високий рівень, вони знають три принципи класифікації (за величиною, кольором, формою) та успішно самостійно виконали завдання.

Середній рівень складає 50% (9 осіб) діти старшого дошкільного віку легко виконали 2-3 завдання, з незначними підказками вихователя. Наприклад, Денис С. потребував допомоги вихователя у класифікації за формою геометричних фігур.

Низький рівень виявлено у 16,7% (3 осіб). Ці діти змогли класифікувати фігури лише за величиною або кольором. Як правило – це діти, які рідко відвідують заклад дошкільної освіти за сімейними обставинами або за станом здоров'я, також новоприбулі діти.

Обробивши та проаналізувавши результати діагностики за методикою 3 ми представили їх у вигляді діаграми таким чином (рис. 2.3.).

Рис.2.3. Результати методики «Класифікація»

За методикою «Розвиток самоконтролю» проведений з метою оцінити здатність дитини до самоконтролю, до оцінки власних дій, результатів цих дій та своїх можливостей були отримані наступні результати.

Низький рівень мають 33,3% (6 осіб) діти пояснили невдачі в предметах, тобто герої картинок не винні в тому, що відбулося. Це свідчить про те, що діти старшого дошкільного віку оптимально не вміють оцінювати та контролювати свої дії.

Середній рівень спостерігається в 38,9% (7 осіб) діти дошкільного віку пояснили причини невдачі в самих героях їх фізичному стані, залежності від дорослих у виконанні важкої роботи. Це свідчить про хорошу здатність до самооцінки.

Решта дітей 27,8% (5 осіб) мають високий рівень вони назвали причину невдач і в героях, і в об'єктах, це говорить про хорошу здатність до різнобічного аналізу ситуації. Ці діти вміють робити висновки, аналізувати свої дії та вчинки.

Результати діагностики за методикою 4 «Розвиток самоконтролю» представлені на діаграмі дані виглядають таким чином (рис. 2.4.).

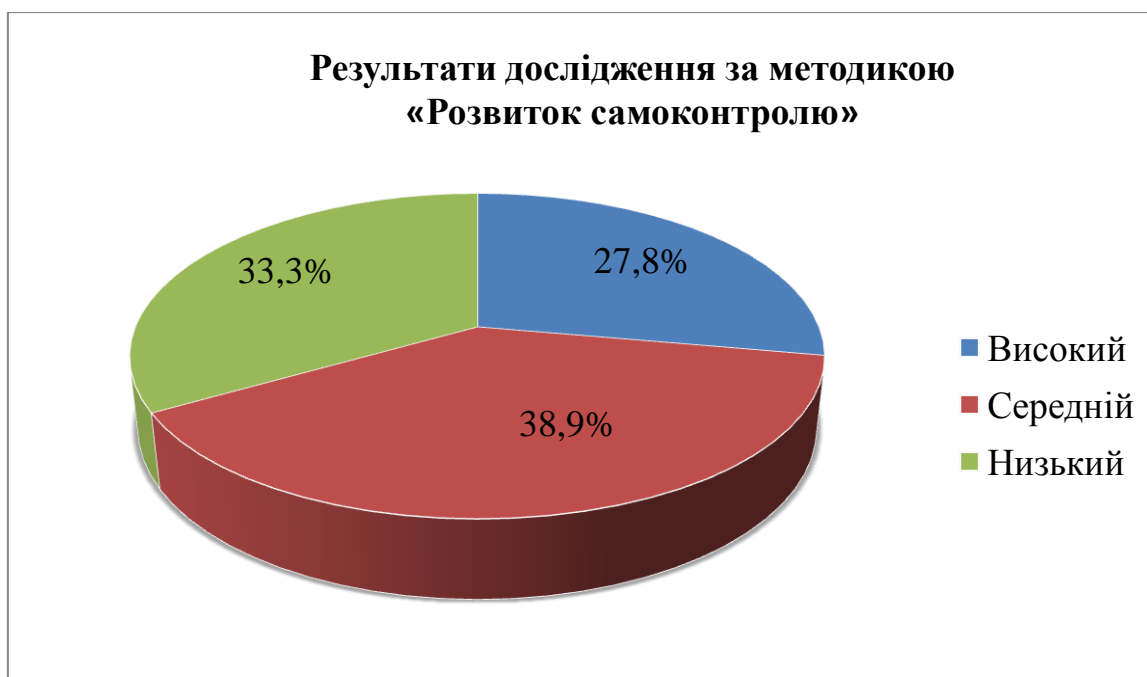

Рис. 2.4. Результати дослідження за методикою «Розвиток самоконтролю»

Порівняльний аналіз результатів діагностики за компонентами і показниками виявив такі результати. Найбільш сформованим можна вважати, мотиваційний компонент, загальний показник по вищому розряду 38,7% (7 осіб), за середнім рівнем становить 44,4% (8 осіб), низький 16,7% (3 осіб). Ці діти розуміють навіщо потрібно навчатися та прагнуть до отримання знань, в них розвинені такі риси як цілеспрямованість, організованість, самостійність.

Також досить добре сформований пізнавально-діяльнісний компонент: високий рівень – 33,3% (6 осіб), середній рівень – 50% (9 осіб), низький рівень – 16,7 % (3 осіб) дітей старшого дошкільного віку. Діти даної групи проявляють активність в оволодінні знаннями, уміннями та навичками, прагнуть до самостійної діяльності, вміють використовувати отримані знання під час розв’язання математичних завдань..

Недостатньо добре сформований змістовно-операційний компонент. Високий рівень показали 27,8% (5 осіб) дошкільників, середній – 38,9% (7 осіб), низький – 33,3% (6 осіб). В дітей не сформовано активно-перетворювальне ставлення до власної діяльності, не всі можуть адекватно оцінити свої знання та свою роботу.

Порівняльні результати діагностики за компонентами в констатувальному експерименті представлені на діаграмі дані виглядають таким чином (рис. 2.5.).

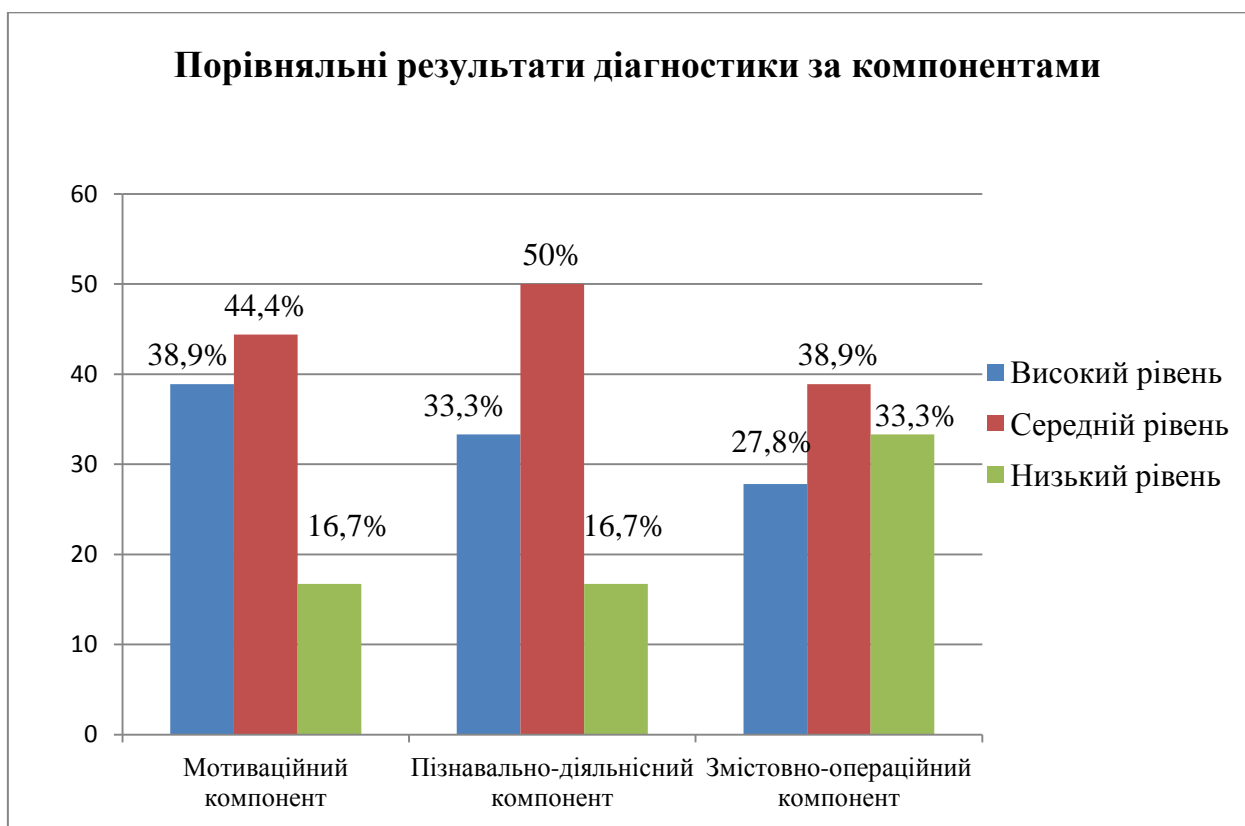

Рис. 2.5. Порівняльні результати діагностики за компонентами активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики

В результаті аналізу отриманих даних при проведенні діагностичних завдань з вивчення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. Відповідно до психолого-педагогічних умов, критеріїв, показників та рівнів сформованості: *високий, середній, низький*. Які детально описані в підпункті 1.3. Кількісні результати діагностики рівнів у дітей старшого дошкільного віку представлені на рис. 2.6.

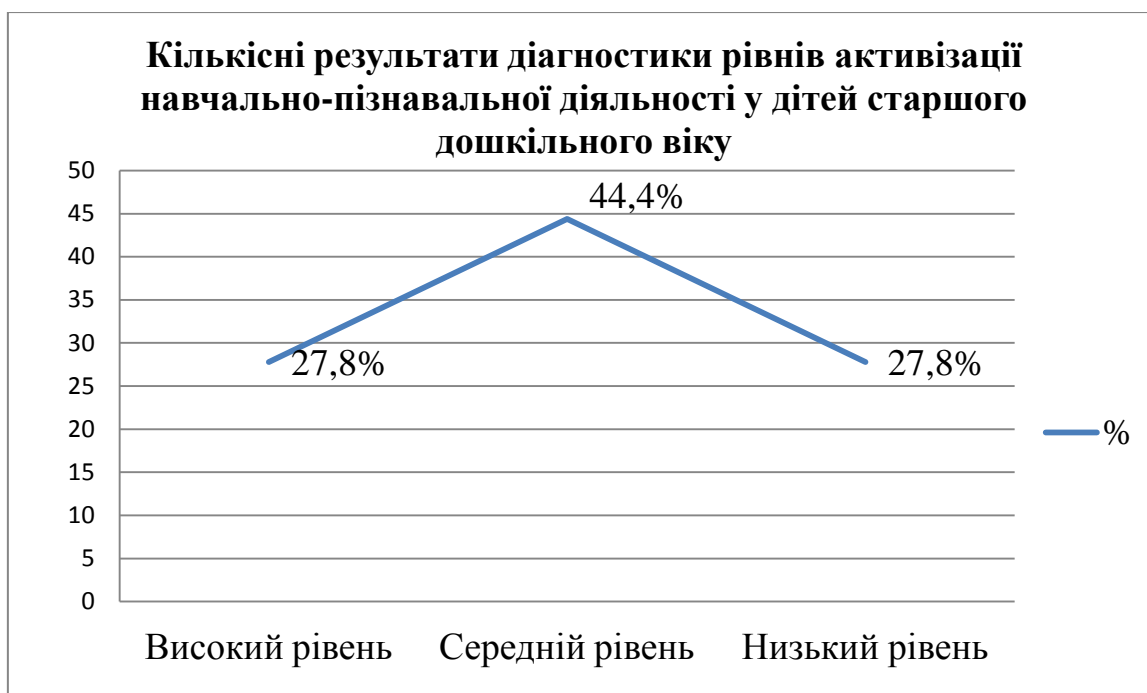

Рис. 2.6. Кількісні результати діагностики рівнів активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

Високий рівень складає 27,8% від загальної кількості дітей, та передбачає, що діти проявляють ініціативність, самостійність, інтерес і бажання вирішувати навчально-пізнавальні завдання.

Середній рівень становить 44,4%, діти зазнаючи труднощів у вирішенні завдання не втрачають емоційного ставлення до них, а звертаються за допомогою до вихователя.

Низький рівень складає 27,8% діти старшого дошкільного віку не виявляють ініціативності і самостійності в процесі виконання завдань, втрачають до них інтерес при незначних труднощах і виявляють негативні емоції.

Таким чином, результати констатувального експерименту доводять необхідність підвищення ефективності роботи для активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики, а також розробки етапів і змісту роботи педагогів та урізноманітнення форм освітнього процесу. Пошук нових підходів до

планування змісту і завдань діяльності дітей, що забезпечить високі показники розвитку математичної компетентності дошкільників.

Невисокі результати активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей 5-6 року життя на заняттях з математики обумовлені наступними причинами, виявленими в процесі проведення експерименту:

- несистемний характер роботи по формуванні мотиваційної діяльності, налаштування дітей на навчання;
- недостатнє врахування індивідуальних особливостей дітей при проведенні занять з математики дітей старшого дошкільного віку, одноманітні завдання.

Таким чином, результати дослідження свідчать про необхідність цілеспрямованої, комплексної роботи з дітьми старшого дошкільного віку для активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики.

2.2. Авторська методика активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики

Сучасні вимоги до організації умов для активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей на заняттях з математики вимагають від педагога грамотного конструювання освітнього, розвивального та виховного середовища, що враховує індивідуальні особливості кожного вихованця групи. Так, як навчально-пізнавальна діяльність проходить у спеціально відведений час, та виникає відповідно до режиму старшої вікової групи.

Метою формувального етапу експерименту була апробація авторської методики активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Ми визначили етапи своєї роботи і представили у вигляді таблиці, які «... подано в табл. 2.4.».

Таблиця 2.4.

Етапи формувального експерименту

№ етапу	Назва етапу	Мета етапу	Завдання етапу
1.	Психолого-мотиваційний етап	викликати у дітей старшого дошкільного віку інтерес до навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики	1. Сформувати емоційно-позитивне ставлення до навчально-пізнавальної діяльності, групову мотивованість старших дошкільників. 2. Сприяти розвитку мисленнєвої діяльності на основі емоційного піднесення
2.	Етап інноваційної діяльності	Формування математичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку	1. Застосування інноваційних методів. 2. Апробація авторської методики.
3.	Діяльнісно-практичний етап	Активізувати навчально-пізнавальну діяльність дітей під час виконання практичних завдань	1. Виховувати наполегливість, цілеспрямованість та намагання доводити розпочату справу до кінця. 2. Формувати вміння розв'язувати проблемні завдання.

Досягнення поставленої мети здійснювалося реалізацією наступних педагогічних умов, які детально описані в підпункті 1.3.:

1. Формування спільної мотивації у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

2. Застосування інноваційних методів навчання математики дітей старшого дошкільного віку.

3. Розвиток ініціативи та творчого пошуку у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики при вирішенні проблемних ситуацій.

Перший етап формувального експерименту.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності залежить від характеру діяльності та її організації. Відомо, що діяльність, в якій порушуються питання, проблеми, що вимагають самостійного рішення, діяльність, в процесі якої народжуються позитивні емоції (радість успіху, задоволення та ін.). Найчастіше викликають інтерес, активізують навчально-пізнавальну діяльність. І навпаки, діяльність одноманітна, розрахована на механічне виконання, запам'ятовування, як правило, не може викликати інтересу, відсутність позитивних емоцій може привести до пасивності.

Знання отримані на заняттях, повинні використовуватися дітьми в інших видах діяльності. Діти дошкільного віку рідко вдаються до математичних дій (усвідомлений рахунок, вимір і т.д.) в самостійній діяльності. Вихователь повинен активізувати знання дітей, створювати необхідність їх використання в різних життєвих ситуаціях, показати значимість математичних знань при вирішенні практичних завдань.

Для реалізації психолого-мотиваційного етапу ми проводили наступні види діяльності.

Особливу увагу ми приділяли створенню ситуацій успіху на заняттях з математики для активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, використовуючи інтерактивні методи щодо активізації творчого потенціалу всіх дітей.

Використання на заняттях методу створення новизни навчального матеріалу, незвичайного дидактичного матеріалу і надання можливості

експериментування з ним значно підвищували активізацію у дітей старшого дошкільного віку до математичного змісту, це виражалося в запитаннях, в емоційній жвавості, прагненні досягти бажаного результату.

Організовуючи метод мозкового штурму поставили завдання – починати висловлювання ідей з самих мовчазних, з самих малоактивних дітей, щоб не тиснув страх перед авторитетом. При цьому заборонялася критика (словесна, жестова, мімічна) і заохочувалася будь-яка ідея, навіть жартівлива або явно безглузда.

Ми застосовували такі види психогімнастики для дітей старшого дошкільного віку «Я малюю білочку». Ця гра проводилася в парі. Наприклад, Денис уявляє себе мольбертом, а Саша – художником. Роль мольберта виконувала спина товариша, а вказівний палець «художника» був пензлем. Пензлик – не гострий олівець, треба вести ним по спині м'яко, спокійно. Потім діти можуть помінятися ролями. Обов'язково вкінці була зроблена рефлексія «Чи сподобалося Вам бути білочкою?», «А художником?».

Наші спостереження за виконанням цієї гри показали, що у дітей з'являється атмосфера комфортного стану, емоційна піднесеність, налаштованість на навчально-пізнавальну діяльність.

Використання в освітньому процесі сучасних інформаційних технологій сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності. Відеоролики слугують створенню емоційної атмосфери, занурюють в тему, слайд-шоу допомагають у вирішенні математичних задач. Наприклад, Іван Т., після перегляду відеоролика «Порахуй скільки тварин мешкає в пустелі?», захопився вивченням цієї теми, ліпленням та малюванням пустельних тварин.

Також на початку заняття ми використовували таку вправу «Слухай оплески». Для виконання цієї вправи дітям потрібно було показати за допомогою рухів, жестів, предмети геометричної форми (назвавши їх). Наприклад, шафа (квадратна), холодильник (прямокутний). Після чого

домовитися, що на один оплеск вони показують шафу, на два – холодильник, а на три – стають у коло. Вправу можна повторювати змінюючи образи.

Дана вправа сприяла розвитку мисленнєвої діяльності на основі емоційного піднесення. Перш ніж виконати дію діти аналізували, задумувалися, повторювали геометричні фігури, застосовували здобуті раніше знання.

На заняттях з математики ми обов'язково застосовували веселі музичні фізкультхвилинки, використання яких допомагало переключити увагу дітей з одного виду діяльності на інший з метою підвищення ефективності засвоєння матеріалу та з метою турботи про здоров'я дітей старшого дошкільного віку, зміцнення їх організму, розвитку довільної уваги та пам'яті, здатності зосереджуватися.

Використовували на занятті вправу «Казковий вернісаж» для активізації навчально-пізнавальної діяльності, образної пам'яті, розвитку швидкості та гнучкості думки, вміння міркувати. Для реалізації цієї вправи ми підбирали картинки з 5 відомих казок, які знали діти старшого дошкільного віку. Картинки помістили в конверти і приклеїли на стенд, за бажанням діти виходили зривали конверт, який їм найбільше сподобався, розглядали картинку, а потім не називаючи назви казки та імен героїв, їм потрібно було її пояснити. Інші діти відгадували.

Організовуючи заняття, ми намагалися пробудити у дітей емоційний відгук, який спонукає до дії, радості пізнання, що призводить до виникнення інтересу. Цьому слугували ігрові методи навчання (сюрпризні моменти, включення персонажів, знайомих дітям – Незнайка, Олівець, загадки та ін.). Це особливо було важливо на початкових етапах експериментальної роботи, коли навчально-пізнавальна діяльність була нестійкою, ситуативною.

Для збудження активізації до математичного змісту ми пропонували дітям самостійно підібрати необхідний наочний матеріал до заняття. В освітньому процесі використовувалися такі прийоми, як пояснення педагога (попередження можливих помилок дітей).

Підібрані нами завдання різноманітні, вимагають самостійності і емоційно насичені. Використання їх на заняттях з математики підвищуватиме активність старших дошкільників, заряджатиме позитивними емоціями, сприятиме активізації навчально-пізнавальної діяльності до предмета. Дані завдання потрібно застосовувати на заняттях з математики систематично для того щоб впливати на пробудження інтелектуальної активізації старших дошкільників і формуванню у них зацікавленості в навчально-пізнавальній діяльності.

На другому етапі формувального експерименту була апробована авторська методика активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Основними правилами активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики є:

- зміст навчально-ігрового середовища, яке має узгоджуватися з пізнавальними можливостями дітей, з обсягом інформації, що відповідає пізнавальним потребам і активізує зацікавленість;
- активність дитини у здобутті інформації, потреба у нових уявленнях, а також успішне формування вмінь і навичок самостійно задовольняти цю потребу;
- доцільне співвідношення елементів відомого і невідомого, використання додаткової інформації, емоційність навчально-ігрового матеріалу;
- забезпечення оптимального співвідношення між репродуктивними і творчими вправами;
- вияв дітьми ініціативи і самостійності;
- активізація розумових сил дитини, її вольових зусиль під час розв'язання завдань;
- ситуація успіху, апперцепції (звертання до життєвого досвіду).

Вихователь закладу дошкільної освіти повинен враховувати, що для формування психологічного, інтелектуального і діяльнісно-практичного

критерію та показників необхідно застосовувати навчально-пізнавальні завдання різного характеру, а саме: завдання на вияв творчості та активності, які діти дошкільного віку виконують самостійно, на основі спостережень; вправи на спостереження, проведення дослідів, усвідомлення результатів; завдання на самостійне застосування знань та вмінь в умовах подібних до тих, у яких вони набувалися.

Успішний процес активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики потребує знань вихователя про індивідуальні особливості, прояви, нахили кожної дитини, творчого підходу до організації освітнього процесу.

Для активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики ми пропонуємо **авторську методiku** розроблену відповідно до педагогічних умов та на основі психологічного, інтелектуального, діяльнісно-практичного критерію та показників, що представлені в підпункті 2.1..

Мета методики: закріплення основних математичних понять (геометричні фігури), вміння знаходити різні можливі варіанти розв'язання логіко-математичних, інтелектуальних завдань, вміння аргументувати свою думку; розвиток пізнавальної активності й елементів навчальної діяльності, логічного та конструктивного мислення, розширення спектру пізнавальних дій; виховання інтересу до логіко-математичної діяльності.

1. Вправа «Малюнок моєї мрії в геометричних фігурах»

Метою цієї вправи є розвиток просторового мислення, математичних та творчих здібностей, вміння фантазувати.

Матеріал: альбомні листки для малювання, кольорові олівці (не менше шести різних кольорів), схеми розміру А-1 з геометричними фігурами.

Методичний коментар. Вихователь закладу дошкільної освіти пропонує дітям старшого дошкільного віку намалювати малюнок своєї мрії зобразивши його в геометричних фігурах, по завершенню роботи представити його групі та описати (схарактеризувати).

2. Дидактична гра «Місто кубиків»

Мета дидактичної гри: вчити дітей створювати конструкції з урахуванням вимог їхнього використання; розвивати відчуття форми, кольору, композиції; виховувати позитивне ставлення до колективної роботи.

Матеріал: кубики Нікітіна, LEGO DUPLO, LEGO DACTA, чарівний мішечок з фішками, емблеми для кожної підгрупи.

Методичний коментар: Вихователь об'єднує дітей у три підгрупи використовуючи мішечок з фішками. По черзі діти підходять до мішечка витягують фішку на якій зазначено, в яку групу потрапляє дитина. Кожній підгрупі вихователь озвучує завдання:

- першій підгрупі потрібно використовуючи кубики та леґо, з конструювати палац на воді;
- другій підгрупі потрібно використовуючи леґо та кубики з конструювати міст, який розділяє місто на дві частини;
- третій підгрупі за допомогою кубиків та леґо з конструювати місто біля річки.

Діти ознайомлюються з результатами виконаної роботи кожної підгрупи. Обговорюють та розповідають один одному про задум своєї конструкції. Вихователь, дякує всім за гарну роботу, активність та творчість у виконанні поставлених завдань.

3. Гра «Проблемні ситуації»

Мета: закріпити вміння аналізувати, робити висновки, розвивати логічне мислення, виховувати інтерес до математичних завдань.

Матеріали: презентація із зображенням ситуацій.

Методичний коментар: Вихователь говорить дітям старшого дошкільного віку проблемні ситуації. Діти аналізують їх, обговорюють та пропонують свої варіанти вирішення. Перелік завдань:

- «Чи буває два Сонечка?». (Так, є Сонце, що дарує нам тепло, а є жук Сонечко). Чи можна їх побачити? Чим вони схожі?

– Прибираючи в своїй кімнаті, ви знайшли свій альбом з малюнками та книжку з казками, які ви любили коли вам було три роки. Але зараз вони вам уже не цікаві. Що з ними варто зробити? Чи можна їх просто викинути в смітник?

– Бабуся дала гроші на цукерки і сказала швидко йти до магазину, ніде не зупиняючись. Якщо зупинитися, то залишитися без цукерки. По дорозі трапляються такі випадки: дівчинка б'є кошеня, хлопчик руйнує годівничку, діти на площадці викинули сміття. Що ти робитимеш?

З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку мали місце вправи ігрового характеру, що входять в дидактичні і рухливі ігри. Ігрова діяльність передбачає взаємодію між дітьми. Так, в дидактичних іграх найбільш оптимальним була взаємодія 2-4 дітей, а при організації ігор-змагань («Шикуйся по зростанню», «Хто швидше розкладе фігури») діти об'єднувалися в команди по 8-10 осіб. Завдяки ігровому характеру вправ діти з особливим інтересом виконували завдання, засвоювали нові знання і закріплювали отримані раніше.

Виконання ігрових вправ, безсумнівно, впливало на розвиток інтересу до математичного матеріалу. Крім того, ігрова діяльність дітей створювала сприятливий емоційний фон для будь-якого заняття.

Використовували на заняттях прийом складання «Карти думок» для активізації навчально-пізнавальної діяльності, коли діти шляхом висновків і пошуку закономірностей складають повне уявлення, про будь-яке явище. «Карта думок» може використовуватися в будь-якій діяльності. Може стати головною або сполучною ланкою інтегрованого навчання дітей. Так, наприклад ми склали карту думок по темі «Геометричні фігури». Завдання: об'єднати фігури за формою, кольором; показати де розташовані трикутники, квадрат, прямокутник, куб. Цей прийом активізував розумову діяльність дітей, надав можливість кожній дитині проявити свої знання і вміння.

Тут важливо, щоб символи були зрозумілі дитині. Тому спільно з дітьми ми почали створювати банк алгоритмів і технологічних карт. Діти

познайомилися з правилами створення технологічних карт і алгоритмів. Спочатку, умовні позначення були запропоновані педагогом, потім діти самостійно придумували і замальовували знакові символи.

Протягом року, застосовували вправу «Колекціонування», що надала дитині не тільки можливість задоволення та права володіння чимось, але і несла велике навчально-пізнавальне навантаження. Взаємодія з предметами колекції, діти дізнавалися про їх властивості, походження, застосування і т.п. З огляду на бажання дітей старшого дошкільного віку, збиралися колекції: значків, «Іграшка з дитинства» (іграшки батьків), сувенірів «По містах і країнах».

На заняттях з математики використовували різні дидактичні ігри: «Знайди невідповідність», «Напиши пропущену цифру»; ігри-жарти «Чи може так бути?». Наприклад, «У волейболістів три м'ячі. *(Ні, у волейболістів один м'яч)*.

Також застосовували такі інтерактивні методи, як «Метод реклами» завдання полягало у рекламі якогось математичного поняття. «Мікрофон», наприклад, при вивченні теми «Цифри, лічба», в кінці заняття діти у мікрофон по черзі розповідають, що для них виявилось складним, що зрозумілим, щоб вони хотіли ще раз повторити.

«Коло ідей» – метод роботи, в ході якого індивідуально або по групах діти виконують одне завдання, наприклад, складають піраміду з геометричних фігур, а в кінці обговорюють, як по іншому її можна скласти, що можна змінити та ін. [15, с. 51].

Застосовували інтерактивну вправу «Дерево рішень», що містить декілька етапів:

1. Обирання проблеми, що не має однозначного розв'язання, наприклад, «Що потрібно дереву для щастя?»;
2. Розглядання схеми, у якій прямокутник – це «стовбур» (який позначає цю проблему), прями лінії – «гілки» (шляхи її розв'язання), а кружечки – «листочки» (рішення проблеми).

3. Розв'язання проблеми: діти домовляються, обговорюють і малюють, наприклад, метелика, пташку тощо, розміщуючи їх на «дереві рішень» та пояснюють свій вибір.

Коректурні таблиці, в яких містяться поля з різною кількістю клітинок (від 9 до 25), заповнених предметними картинками (цифрами; символами чи знаками, геометричними фігурами). Картинки добиралися за змістом тематично. В результаті, активізували навчально-пізнавальну діяльність завдяки унаочненню послідовності пошуково-орієнтувальних дій. Спонукали дітей старшого дошкільного віку творити, обмінюватися думками та міркуваннями, висловлювати свої пропозиції, дивування, милування пов'язані зі сприйманням чогось нового.

Ігри з блоками Дьєнєша розвинули у дітей логічне та аналітичне мислення (аналіз, порівняння, класифікацію, узагальнення), творче мислення, пам'ять, увагу, уяву. Граючись з блоками Дьєнєша діти старшого дошкільного віку виконували різноманітні предметні дії: групували за ознакою, викладали певні ряди дотримуючись алгоритму і т.д. Ці завдання сприяли розвитку довільності (уміння грати за правилами та виконувати інструкції), наочно-образного мислення, активного словника, навчально-пізнавальної активності, ігрової діяльності, мови, уваги, навичок спілкування і партнерства.

Отже, інноваційна діяльність в освітньому процесі закладу дошкільної освіти сприятиме активізації навчально-пізнавальної діяльності, формуванню математичної компетентності, застосуванню отриманих знань на практиці, в ігрових ситуаціях, виконуючи творчі завдання (при малюванні, ліпленні, створенні аплікацій).

Третій етап формувального експерименту.

На заняттях ми застосовували проблемні ситуації для збудження думки дитини, розвитку логічного мислення, фантазії, уміння робити висновки та узагальнення.

Наприклад, на занятті «Допоможемо лісовим героям» розв'язували таку проблемну ситуацію: потрібно зібрати в корзину стільки шишок, скільки на галявині росте ромашок.

Підводячи підсумок заняття ми акцентували увагу дітей на те, що важливо бути справедливим, доброзичливим при оцінці роботи товаришів.

При виконанні завдання в парі, дітям потрібно знайти у себе на столі квадрат точно такої ж величини, як зразок (на дошці). Після виконання дітям ставилися такі запитання: «Як ви вважаєте, чи правильно виконали завдання? Чому?», «Твій товариш впорався з роботою, у нього це вийшло добре? Чому?», «Тобі сподобалося разом виконувати завдання? Чому?», «Як ти думаєш, тобі було б легше виконати це завдання одному? Чому?».

Поступово готували дітей оцінювати роботу свого товариша, а за тим висловлювати свою думку про результат діяльності інших груп дітей. Діти ставилися в такі умови, де їм необхідно було або разом приймати рішення про об'єктивну оцінку роботи своїх товаришів, або їх робота контролювалася з боку «суперників». У такій ситуації кожна дитина починала розуміти свою власну значимість в успіху спільної праці чи, навпаки, брала на свою адресу критичну оцінку і усвідомлювала особисті помилки. Бажання бути позитивно оціненою своїми товаришами було стимулом їх активності і зосередженості в процесі пізнання навчального матеріалу.

Всі перераховані фактори можуть свідчити про важливе значення в підвищенні рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Ефективність реалізованої роботи по активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики в процесі формуючого експерименту буде перевірена в ході контрольного етапу експерименту.

2.3. Результати апробації авторської методики активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики

Результати формувального етапу експерименту відображені в контрольному етапі експерименту. Мета даного етапу: виявити рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики, а отже після формувального етапу експерименту, довести або спростувати гіпотезу висунуту раніше.

На контрольному етапі експерименту ми провели ті ж діагностичні методики, що і в констатувальному етапі експерименту. *Результати діагностики за першою методикою представлені на діаграмі (рис. 2.7.).*

Рис. 2.7. Результати діагностики мотиваційного компонента «Закінчи розповідь»

В однієї дитини (5,6%) залишився провідним ігровий мотив навчання. Вона посеред заняття може встати і піти гратися на килим, їй не цікаво отримувати нові знання та виконувати практичні завдання. Середній рівень становить 8 дітей старшого дошкільного віку (44,4%), які прагнуть до

пізнання нових знань, але освітній процес повинен бути наповнений ігровими ситуаціями для успішного засвоєння знань (маніпулятивні ігри). Високий рівень зріс з 38,9% (7 осіб) до 50% (9 осіб). В цих дітей спостерігається виражений навчально-пізнавальний мотив. Виявляють схильність до розумової діяльності, що служить ознакою активізації навчально-пізнавальної діяльності.

В діагностичному завданні в контрольному етапі експерименту на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху, були отримані наступні результати. На діаграмі дані виглядають так (рис. 2.8.).

Рис. 2.8. Результати діагностики на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху

При виконанні даного завдання ми спостерігаємо зниження показника з 33,3% (6 осіб) до 11,2% (2 осіб) – це діти, що мають низький рівень, завдання вибирали хаотично, незалежно від рівня складності, в цих дітей спостерігається неадекватна реакція на успіх і невдачу. Середній рівень мають 55,5% (10 осіб) ці діти прагнули уникнути невдачі, для цього вибирали завдання нескладні, аргументуючи це тим, що краще вони виконають більше нескладних завдань, ніж не зможуть виконати одне важке завдання.

Високий рівень зріс з 16,7% (3 осіб) до 33,3% (6 осіб). Ця група дітей обирала після досягнення успіху більш складні завдання, а після невдачі – менш складні, в них спостерігалася адекватна реакція на успіхи і невдачі. Рівень домагань відповідає можливостям дітей старшого дошкільного віку, їм притаманне прагнення до успіху.

Результати методики «Класифікація» на контрольному етапі експерименту, дані на діаграмі мають такий вигляд (рис. 2.9.).

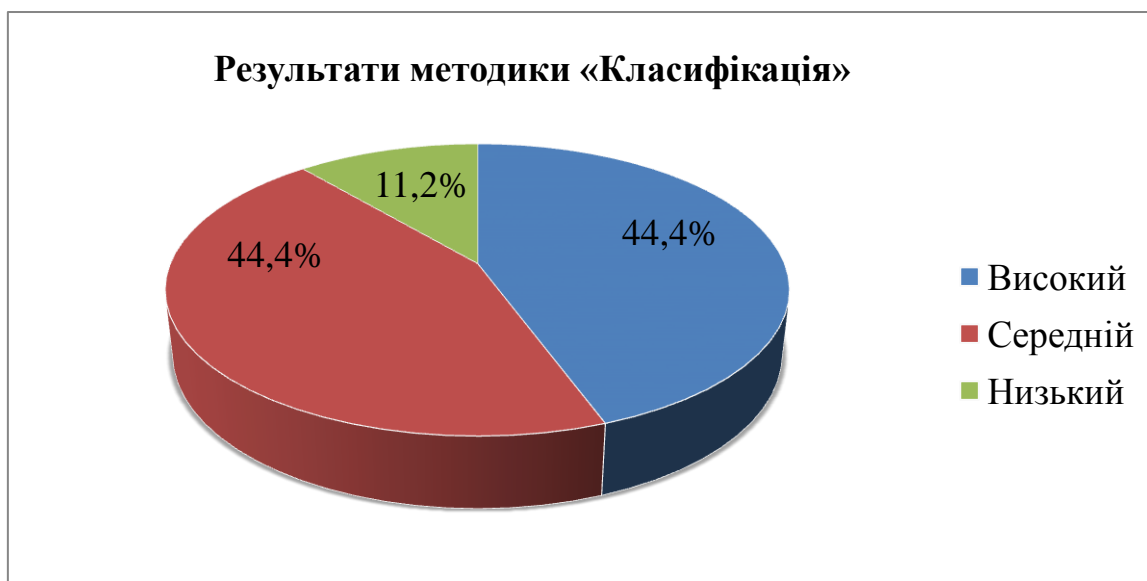

Рис. 2.9. Результати методики «Класифікація»

Низький рівень становить 11,2% (2 осіб), показник зменшився на одну дитину. Ці діти знають лише один принцип класифікації, швидко втрачають інтерес до навчання при вивченні складних тем. Середній рівень спостерігається у 44,4% (8 осіб), ці діти можуть виконати всі принципи класифікації, але їм потрібна допомога вихователя (у вигляді незначних словесних підказок). Високий рівень зріс з 33,3% (6 осіб) до 44,4% (8 осіб), діти знають всі принципи класифікації геометричних фігур (за величиною, кольором, формою) та швидко виконали поставлені завдання, без сторонньої допомоги.

Результати діагностики на контрольному етапі експерименту за методикою 4 представлені на діаграмі дані виглядають таким чином (рис. 2.10.).

Рис. 2.10. Результати дослідження за методикою «Розвиток самоконтролю»

Низький рівень знизився з 33,3% (6 осіб) до 16,7% (3 осіб) ці діти і надалі стверджують, що герої картинок не винні в тому, що відбувається, провину перекладають на другорядні предмети. Це свідчить про те, що діти старшого дошкільного віку оптимально не вміють оцінювати та контролювати свої дії.

Середній рівень спостерігається в 44,4% (8 осіб) діти дошкільного віку пояснили причини подій невдачі в самих героях, їх фізичному стані, залежності від дорослих у виконанні важкої роботи. Це свідчить про хорошу здатність до самооцінки.

Високий рівень зріс з 27,8% (5 осіб) до 38,9% (7 осіб) діти пояснюють причину невдач і в героях, і в об'єктах, то це говорить про хорошу здатність до різнобічного аналізу ситуації. Ці діти вміють робити висновки, аналізувати свої дії та вчинки.

Порівняльні результати діагностики за компонентами в контрольному етапі експерименту. Представлені на діаграмі дані виглядають таким чином (рис. 2.11.).

Рис. 2.11. Порівняльні результати діагностики за компонентами на контрольному етапі експерименту

Порівняльний аналіз результатів діагностики на контрольному етапі експерименту за компонентами і показниками виявив такі результати. Дані, отримані при проведенні експерименту, демонструють, що у дошкільнят експериментальної групи значно зросла активізація навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики, а саме:

- діти проявляють ініціативність, інтерес і бажання вирішувати навчально-пізнавальні завдання;
- висока ступінь самостійності в прийнятті рішення при виконанні завдання;
- при труднощах діти не відволікаються, виявляють завзятість і наполегливість в досягненні результату, яке приносить їм задоволення, радість і гордість за досягнення.

Результати отримані на констатувальному і контрольному етапі експерименту ми представили у вигляді діаграми (рис. 2.12.).

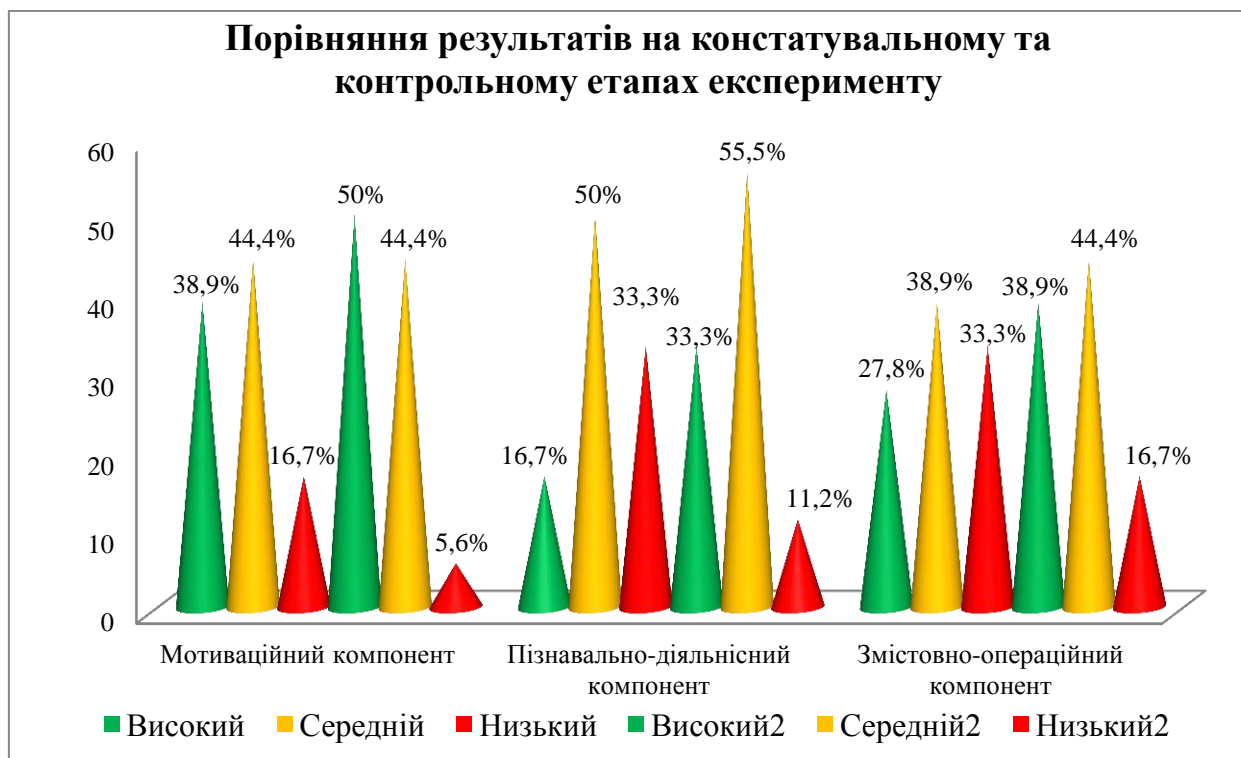

Рис. 2.12. Порівняльні результати діагностики на констатувальному та контрольному етапах експерименту за компонентами активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики

В результаті аналізу отриманих даних при проведенні контрольних діагностичних завдань щодо вивчення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, діти умовно були розподілені за рівнями, «... подано в табл. 2.5.».

Таблиця 2.5.

Узагальнені дані щодо рівнів активізації навчально-пізнавальної діяльності в контрольному експерименті дітей старшого дошкільного віку

Кількість дітей	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
18	40,7%	48,1%	11,2%
100%			

Високий рівень складає 40,7% від загальної кількості дітей, передбачає, що під час труднощів діти не відволікаються, виявляють завзятість і наполегливість в досягненні результату, яке приносить їм задоволення, радість і гордість за досягнення.

Середній рівень становить 48,1%, передбачає високу ступінь самостійності у вирішенні завдання і пошуку способу його виконання. Виконують завдання до кінця, що свідчить про інтерес дитини до даної діяльності і про бажання шукати способи вирішення задачі, але разом з дорослим.

Низький рівень становить 11,2%, діти не ставлять пізнавальних запитань; потребують поетапного пояснення умов виконання завдання, показу способу використання тієї чи іншої готової моделі, при допомозі дорослого.

Таким чином, результати контрольного експерименту підтвердили висунуту нами гіпотезу про те, що активізація навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку може здійснюватися в таких умовах:

1. При використанні різних методів, вправ, прийомів для формування спільної мотивації, емоційного піднесення, отримання задоволення від виконання завдань у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

2. Обов'язково використовувати на заняттях інноваційні методи навчання математики дітей старшого дошкільного віку.

3. Створення проблемних ситуацій на заняттях для розвитку мисленневих операцій та логічного мислення дітей старшого дошкільного віку.

Отже, проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми, оскільки активізація навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку в освітньому процесі закладів дошкільної освіти в Україні

розвивається за новітніми тенденціями та перспективами і з кожним роком удосконалює свою наукову базу прогресивними здобутками сучасності.

Висновок до другого розділу

З метою діагностики рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики у дошкільників шостого року життя були підбрані наступні методики:

Мотиваційний компонент:

- Діагностика мотиваційного компонента «Закінчи розповідь» (М. В. Матюхіна)

Пізнавально-діяльнісний компонент:

- Методика на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху
- Методика «Класифікація»

Змістовно-операційний компонент:

- Методика «Розвиток самоконтролю»

Результати констатувального експерименту показали, що високий рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики, становить 27,8% від загальної кількості дітей, середній рівень становить 44,4%, а низький рівень становить 27,8% дітей групи.

На формувальному етапі експерименту ми апробували авторську методику та застосовували різні види інтерактивних методів, вправ. Для перевірки ефективності розробленої авторської методики було проведено контрольний експеримент, в структуру якого входили діагностичні методики, що використовувалися на констатувальному етапі експерименту. Результати, отримані при обстеженні групи дітей старшого дошкільного віку,

порівнювалися і аналізувалися, визначалася динаміка підвищення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики.

Результати дослідження показують, що число дошкільнят з високим рівнем зросло з 27,8% до 40,7% в порівнянні з даними констатувального експерименту. Число ж дошкільнят, що мають низький рівень знизилося з 27,8% до 11,2%.

Провівши експериментальне дослідження ми довели, що активізація навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з математики є важливою частиною освітнього процесу. Діти старшого дошкільного віку стають більш активні, згуртовані, розкуті. Збільшилася мотивація до навчання. Сором'язливі, невпевнені в собі діти також мали змогу себе проявити.

Ми проаналізували, що втілення вищеописаних психолого-педагогічних умов дає гарний результат, у експериментальній групі підвищився рівень навчально-пізнавальної активності, дітям стало цікавіше на заняттях, почали активно приймати участь в освітньому процесі.

Ми можемо зробити висновки, активізуючи навчально-пізнавальну діяльність, діти старшого дошкільного віку краще сприймають матеріал, стають активнішими та уважнішими на заняттях.

ВИСНОВКИ

Математичний розвиток по праву займає значне місце в системі дошкільної освіти. Саме математичним уявленням та розвитку пізнавальної активності відводять особливе місце в процесі формування мислення. Справа в тому, що жодне інше заняття не дає можливість глибокого і осмисленого переходу від наочно-дієвого до образного, а, відтак, і до логічного мислення. Жодне інше заняття не може дати можливість пізнати процес аналізу і синтезу через класифікацію, групування, порівняння. Математичний розвиток тренує розум дитини, розвиває гнучкість мислення, вчить логіці. Всі ці якості стануть в нагоді дітям і не тільки під час навчання математиці. Навчально-пізнавальна діяльність на заняттях з математики не зводиться до того, щоб навчити дошкільника припускати, вимірювати і вирішувати арифметичні завдання. Це ще і розвиток здатності бачити, відкривати у навколишньому світі властивості, співвіднесення, залежності, вміння їх моделювати, оперувати знаками, словами.

Обґрунтувавши теоретично та практично дослідивши питання активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку на заняттях з математики зазначено, що результати його засвідчили досягнення поставленої мети, а виконані завдання дають підстави для таких висновків.

1. Здійснено теоретичний аналіз проблеми навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. В роботі нами було розглянуто поняття «навчально-пізнавальна діяльність» в психолого-педагогічній літературі, визначено особливості, пов'язані з процесом формування активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку.

Розглянувши поняття «навчально-пізнавальна діяльність» з різних точок зору зупинилися на найбільш, на наш погляд, прийнятному в щодо дітей дошкільного віку, даному Г. Щукіною. Вчена визначає навчально-пізнавальну діяльність, як «...особистісне утворення, що виражає інтелектуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну

чутливість в освітньому процесі, що характеризується: пошуковою спрямованістю у навчанні; пізнавальним інтересом, прагненням задовольнити його за допомогою різних джерел як у навчанні, так і в поза навчальній діяльності; емоційним піднесенням, благополуччям перебігу діяльності...» [77].

2. Досліджено особливості організації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку у працях Н. Денисенкової, А. Леушиної, З. Михайлової, І. Щербиніної та ін. Проаналізували вісім принципів необхідних для організування змісту навчання.

Ми опрацювали зміст та основні положення активізації навчально-пізнавальної діяльності та дійшли таких висновків, що активізація навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку спрямована на формування позитивних мотивів учіння, що стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню навчальною інформацією. Одноманітність змісту занять, форм роботи поступово викликає в дітей нудьгу, зменшує увагу, що негативно позначається на засвоєнні знань. Щоб цього уникнути необхідно використовувати методи, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності. В активному сприйнятті й осмисленні нового матеріалу велике значення має майстерність вихователя надавати йому захоплюючий характер, робити живим і цікавим.

Це особливо важливо в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, коли починають формуватися і визначаються постійні інтереси до того чи іншого предмету. Для того, щоб діти дошкільного віку могли самостійно поповнювати власні знання, необхідно виховувати в них інтерес до навчання, потребу в нових знаннях.

Ефективним методом проведення занять в якому активізація навчально-пізнавальної діяльності проявляється на високому рівні – є гра. Оскільки в дошкільному віці «гра» є провідною формою діяльності дітей. У дидактичних іграх дитина порівнює, спостерігає, класифікує предмети по тих або інших ознаках, виробляє доступні йому аналіз і синтез, робить

узагальнення. Вихователю потрібно будувати свою роботу так, щоб вона відбувалася в ігровій формі, це приваблює увагу школярів та викликає додатковий інтерес.

3. Визначили наступні психолого-педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики: формування спільної мотивації у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики; застосування інноваційних методів навчання математики дітей старшого дошкільного віку; розвиток ініціативи та творчого пошуку у дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики при вирішенні проблемних ситуацій. Для реалізації яких ми підібрали необхідні форми, методи, засоби, прийоми.

Виділили критерії та показники сформованості навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики: психологічний, інтелектуальний, діяльнісно-практичний для розроблення авторської методики.

4. Проаналізували стан та результати дослідження проблеми у сучасному ЗДО. На констатувальному етапі експерименту ми визначили рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. В якості компонентів ми визначили такі: мотиваційний, пізнавально-діяльнісний, змістовно-операційний. Відповідно до компонентів ми підібрали необхідні методики. Результати даного етапу показали невисокі результати активізації навчально-пізнавальної діяльності, що свідчить про необхідність проведення комплексної роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

5. Формувальний етап експерименту складався з таких трьох етапів: психолого-мотиваційного, етапу інноваційної діяльності та діяльнісно-практичного етапу. На другому етапі ми запропонували авторську методику активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. Дана методика складається з трьох видів

діяльності: вправа «Малюнок моєї мрії в геометричних фігурах», дидактична гра «Місто кубиків», гра «Проблемні ситуації».

За результатами контрольного етапу зафіксовано зростання рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики. Кількісні результати за умовним розподілом змінилися таким чином високий рівень з 27,8% зріс до 40,7%, середній рівень з 44,4% зріс до 48,1%, а низький рівень зменшився з 27,8% до 11,2%. Це засвідчило ефективність запропонованих видів робіт щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку на заняттях з математики.

Тобто, систематичне впровадження цілеспрямовано підібраних нестандартних завдань і вправ, інтерактивних методів, тематичних заходів, занять буде надавати позитивний вплив не тільки на якість знань дітей програмного матеріалу, а й на активізацію творчої діяльності; що значно розширить всебічний розвиток дітей дошкільного віку. Завдяки цьому діти почнуть опановувати простими, але необхідними для них знаннями щодо математичної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулаєва Н. Формування творчої особистості дитини у процесі позакласної роботи з математики / Н. Абдулаєва // Обдарована дитина. – 2010. – № 2. – С. 18 – 21.
2. Активізація пізнавальної діяльності старших дошкільників на заняттях з математики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua>
3. Баглаєва Н. Діагностика логіко-математичних умінь дитини / Н. Баглаєва // Палітра педагога. – 1998. – № 3. – С. 7 – 9.
4. Базовий компонент дошкільної освіти України : Науковий керівник : А. Богущ. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.
5. Білоуско Л. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку за допомогою засобів наочності (моделей). / Л. Білоуско // Рідна школа. – 2002. – № 7. – С. 45 – 48.
6. Богущ А. Компетентніший підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі / А. Богущ // Реалізація європейського досвіду компетентнішого підходу у вищій школі України : матеріали метод, семінару (НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України). – Київ : Педагогічна думка, 2009. – С. 271 – 281.
7. Брежнева О. Формування пізнавальної активності / О. Брежнева // Дошкільне виховання. – 1998. – № 3. – С. 10 – 12.
8. Варламова Л. Партнерська взаємодія педагога з дитиною / Л. Варламова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. – № 5. – С. 11 – 18.
9. Виговська С. Теоретико-методологічні підходи у трактуванні поняття «Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів» : історико-педагогічний аспект / С. Виговська, В. Пабат // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2014. – № 3. – С. 160 – 165. –
Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2014_3_28

10. Выготский Л. Педагогическая психология / Л. Выготский. –
Москва : Педагогика, 1991. – 387 с.

11. Волкова Н. Педагогіка : посібник / Н. Волкова. – Київ : Вид.
центр «Академія», 2001. – 576 с.

12. Гавриш Н. Новий Закон України «Про освіту» / Н. Гавриш,
К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2017. – № 11. – С. 2 – 7.

13. Гальперин П. Психология мышления и учение о поэтапном
формировании умственных действий / П. Гальперин // Исследования
мышления в советской психологии. – Москва, 1966. – С. 87 – 125.

14. Гарбар Г. Розвиток пізнавальної самостійності студентів :
автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02.
«Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Г. Гарбар. –
Київ, 2001. – 16 с.

15. Гевко О. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на
уроках у загальноосвітній школі / О. Гевко // Людинознавчі студії.
Педагогіка. – 2014. – Вип. 29 (2). – С. 50 – 57. – Режим доступу :
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29%282%29__8

16. Дембіцька І. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного
віку засобами елементарної математики / Сучасні технології формування
логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого
шкільного віку / за заг. ред. Н. Тарнавської., Н. Рудницької, Ю. Мурашевич. –
Житомир : ФОП «Левковець», 2015. – 430 с.

17. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. /
І. Дичківська. – Київ : Академ-видав., 2012. – 352 с.

18. Дубровіна І. Пізнавальна активність як стан готовності учнів до
пізнавальної діяльності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<https://www.narodnaosvita.kiev.ua>

19. Д'юї Д. Досвід і освіта [перекл. з англ. М. Василечко]. – Львів : Кальвалія, 2003. – 84 с.
20. Загальнотеоретичні основи природничо-математичної освіти дітей дошкільного віку. Навч. пос. для студ. спеціальності Дошкільна освіта / автор та укладач А. Сазонова. – Вид. 2-е. – Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. – 248 с.
21. Закон України «Про дошкільну освіту» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
22. Закон України «Про освіту» // Законодавство України про освіту. Збірник законів. – Київ : Парламентське вид., 2002. – С. 3 – 27.
23. Іванова С. Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів / С. Іванова // Вісн. Житомирськ. держ. у-ту. – 2010. – Вип. 52. – Пед. науки. – С. 152 – 156.
24. Індивідуалізація виховання дошкільника : навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів дит. дошк. закл., батьків / С. Ладивір [та ін.]. – Київ : Педагогічна думка, 2007. – 152 с.
25. Коджаспирова Г. Словарь по педагогике / Г. Коджаспирова, А. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/д: изд. центр «МарТ», 2005. – 174 с.
26. Комарова Л. Как работать с палочками Кюизенера? Игры и упражнения по обучению математике детей 5-7 лет / Л. Комарова. – Москва : Издательство ГНОМ и д., 2006. – 64 с.
27. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні : наук.-мет. посіб. /наук. ред. О. Кононко. – Київ : ред.. журн. Дошкільне виховання, 2003. – 243 с.
28. Крутій К. Діяльнісна модель заняття / К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2006. –№ 7. – С. 16 – 19.
29. Кудрявцева О. Активізація пізнавальної діяльності майбутніх педагогів з дошкільної освіти в процесі професійної підготовки «Наука і освіта». – 2013. – № 3. – С. 86 – 89.

30. Лисенко Н. Педагогіка українського дошкілля : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 3 ч. Ч. 3 / Н. Лисенко, Н. Кирста, Н. Лазарович. – Київ : Слово, 2016. – 376 с.
31. Лисина М. Общение и его влияние на развитие психики дошкольника : сборник научных трудов / М. Лисина. – Москва : НИИ АПН ССР, 1974. – 210 с.
32. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності / І. Литвиненко. – Київ : Просвіта, 2002. – 316 с.
33. Лузан П. Теорія і методика формування навчально-пізнавальної активності студентів / П. Лузан. – Київ : Нац. аграр. ун-т, 2004. – 272 с.
34. Максименко С. Загальна психологія : навч. посіб. / С. Максименко, В. Соловієнко. – Київ : МАУП, 2000. – 256 с.
35. Максимюк С. Педагогіка / С. Максимюк. – Київ : Кондор, 2009. – 670 с.
36. Михайлова З. Игровые занимательные задачи для дошкольников : пособие для воспит. дет. сада. – Москва : Просвещение, 1985. – 96 с.
37. Набока Б. Пізнавальна діяльність як основа розвитку особистості учня / Б. Набока // Наукові записки серія. – Кіровоград : педагогічні науки. – Вип. 93. – С. 111 – 115.
38. Навчальна діяльність дітей дошкільного віку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://stud.com.ua>
39. Навчання як діяльність. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2009-3-2/11_Levchenko.pdf
40. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.meduniv.lviv.ua>
41. Низамов Р. Психолого-педагогические основы развития познавательной активности студентов / Р. Низамов // Проблемы развития познавательной активности студентов. – Казань : КГУ, 1980. – 174 с.
42. Огурцов А. Деятельность / А. Огурцов, Е. Юдин // Большая советская энциклопедия : в 30 т. – Т. 8. – Москва : сов. энцикл., 1972. – 592 с.

43. Олексюк О. Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. Олексюк. – Київ, 2005. – 24 с.
44. Омеляненко В. Теорія і методика виховання / В. Омеляненко, А. Кузмінський. – Київ : Знання, 2008. – 415 с.
45. Особливості навчання дітей дошкільного віку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://studopedia.su/16_171568_osoblivosti-navchannya-ditey-doshkilnogo-viku.html
46. Педагогічні умови формування навичок навчальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку в ході занять. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00800515_0.html
47. Піроженко Т. Життєдіяльність дитини як цікава та змістова подія / Т. Піроженко // Дошкільне виховання. – 2006. – № 9. – С. 6 – 9.
48. Пиаже Ж. Теория. Эксперименты. Дискусии / Ж. Пиаже. – Москва, 2001. – 123 с.
49. Платонов К. Краткий словарь системы психологических понятий : учебное пособие [для учеб. заведений проф. тех. образования] / К. Платонов. – Москва : Высшая школа, 1984. – 174 с.
50. Плетеницька Л. Логіко-математичний розвиток дошкільників. / Л. Плетеницька, К. Крутій. – Запоріжжя : ЛПКС, 2002. – 156 с.
51. Прокофьева Т. Формирование познавательных интересов у детей старшего дошкольного возраста на интегрированных занятиях по развитию изобразительного творчества. – [Електронний ресурс] / Т. Прокофьева. – Режим доступу : <https://venda.ru/mater/dsad/form.htm>
52. Професійна успішність педагогічного працівника як основа менеджменту якості освітнього процесу : Збірник матеріалів четвертих всеукраїнських педагогічних читань присвячених 80-річчю з дня народження Лідії Кондрашової. – Черкаси : ФОП Гордієнко Є., 2019. – 426 с.
53. Психологічні передумови формування навчальної діяльності у дошкільному віці. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

https://pidruchniki.com/13680428/psihologiya/psihologichni_peredumovi_formuvannya_navchalnoyi_diyalnosti_doshkilnomu_vitsi

54. Психологічний тлумачний словник [уклад. В. Шапар]. – Харків : Прапор, 2004. – 640 с.

55. Психология. Словарь / под общ. ред. А. Петровского, М. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Политиздат, 1990. – 494 с.

56. Рендюк С. Професійно-практична спрямованість занять як умова активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / С. Рендюк // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології, 2013. – № 6 (32). – С. 222 – 230.

57. Рубинштейн С. Принципы и пути развития психологи / С. Рубинштейн. – Москва : Изд-во АН СССР, 1990. – 354 с.

58. Слепкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. / З. Слепкань. – Київ : Вища школа, 2005. – 239 с.

59. Сирота Г. Воспитание познавательной активности учащихся учебными творческими заданиями : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Г. Сирота. – Минск, 1987. – 30 с.

60. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. Прохорова. – Москва : Сов. энциклопедия, 1981. – 1600 с.

61. Сутність розвитку навчально-пізнавальної діяльності дошкільника. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://library.udpu.edu.ua>

62. Сухомлинський В. Розмова з молодим директором. / В. Сухомлинський. – Київ. – Рад. шк., 1988. – 310 с.

63. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод. Посіб. / За ред. Н. Гавриш; авт. кол. : Н. Гавриш, О. Ліннік, Н. Губанова. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 496 с.

64. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / за заг.

ред. Н.Тарнавської, Н. Рудницької, Ю. Мурашевич – Житомир : ФОП «Левковець», 2015. – 430 с.

65. Тернавська Т. Формування пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09. «Теорія навчання»/ Т. Тернавська. – Кривий Ріг, 2009. – 20 с.

66. Философский энциклопедический словарь / ред. кол. : С. Аверинцев и др. – Москва : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

67. Формування інноваційного простору дошкільної освіти: наук.-метод. посіб. / упоряд. Н. Любченко, О. Прокопенко; А. Виноградова за ред. Є. Чернишової / Ун -т менедж. освіти НАПН України. – Київ, 2012. – Ч. 1. – 112 с.

68. Формування позитивної мотивації дошкільників до навчання: теоретичний аспект дослідження. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

69. Фребель Ф. Дитячий садок // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навч. посіб. / Упоряд. З. Борисової, В. Кузьменко. – Київ : Вища школа, 2004. – 511 с.

70. Фридман Л. Психологический справочник учителя / Л. Фридман, И. Кулагина. – Москва : Просвещение, 1991. – 288 с.

71. Фунтикова О. Від явища до сутності / О. Фунтикова // Дошкільне виховання, 1998. – № 10. – С. 6 – 7.

72. Шамова Т. Активизация учения школьников. – Москва : Педагогика, 1982. – 201 с.

73. Щербакова К. Методика формирования элементов математики у дошкольников : учеб. пособ. / К. Щербакова. – Киев : Изд-во Европ. Ун-та, 2005. – 392 с.

74. Щербакова К. Теорія і методика математичного розвитку. / К. Щербакова. – Євр. ун-т, 2005. – 262 с.

75. Щукіна Г. Активізація пізнавальної діяльності учнів у навчальній діяльності / Г. Щукіна. – Москва : Просвещение, 1989. – 190 с.
76. Щукіна Г. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів / Г. Щукіна. – Київ : Либідь, 1998. – 274 с.
77. Щукина Г. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. Щукина. – Москва : Просвещение, 1979. – 160 с.
78. Якиманская И. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. / И. Якиманская. – Москва : Сентябрь, 1996. – 96 с.
79. Яковлева А. Сучасний тлумачний словник української мови / А. Яковлева, Т. Афонська. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 672 с.
80. Ярослав Н. Пізнавальні психічні процеси та пізнавальна діяльність особистості : навч.-метод. посіб. / Н. Ярослав, В. Король; Ніжинський держ. пед. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин : НДПУ, 2004. – 110 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список дітей старшого дошкільного віку, закладу дошкільної освіти «Берізка» Цибулівської селищної ради Монастирищенського району Черкаської області

- 1.Максим Н.
- 2.Єгор Л.
- 3.Поліна У.
- 4.Анна П.
- 5.Євгеній К.
- 6.Руслан Х.
- 7.Денис С.
- 8.Анастасія П.
- 9.Марія М.
- 10.Анна П.
- 11.Іван Т.
- 12.Катя Б.
- 13.Поліна П.
- 14.Кіра Г.
- 15.Катя С.
- 16.Іван Т.
- 17.Саша Ф.
- 18.Анна С.

Методика 1. Діагностика мотиваційного компонента «Закінчи розповідь» (М. В. Матюхіна)

Мета. Виявлення домінуючого навчально-пізнавального або ігрового мотиву навчання.

Процедура проведення. Дитині зачитується розповідь і пропонується відповісти на поставлені запитання.

Текст оповідання.

Одного разу під час самостійної діяльності зав'язалася між дітьми розмова про те, для чого вони ходять до закладу дошкільної освіти.

– Я вважаю своїм обов'язком ходити до садочку, – сказала Марина.

– А мені подобається в садочку отримувати похвалу від виховательки, – сказав Саша.

– А я люблю думати, міркувати та розв'язувати задачі, – заявив серйозно Іван.

Максим заявив, що він обов'язково вступить до технічного інституту і буде будувати літаки. Раптом пролунав тихий голос Олі:

– А мене мама змушує ходити до садочку. Вона каже, що вона йде на роботу і мені треба йти в садок, оскільки це моя робота.

А що скажеш ти? Для чого ти вчишся?

Обробка і інтерпретація результатів.

Високий рівень. В дітей з вираженим навчально-пізнавальним мотивом наявні: почуття обов'язку, прагнення до отримання похвали, потреба в розумовій діяльності, соціальна значимість навчання. Виявлення схильності до розумової діяльності може служити ознакою активізації навчально-пізнавальної діяльності.

Середній рівень. Діти з навчально-пізнавальною потребою воліють погратися. Але гра їх, як правило, може бути суто маніпулятивною.

Низький рівень. Діти з яскраво вираженим ігровим мотивом.

Продовження додатка Б

Матеріали методики на визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності потреби в досягненні успіху

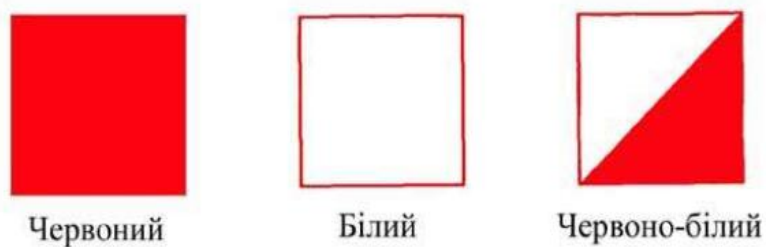

Рис. 1

Рис. 2

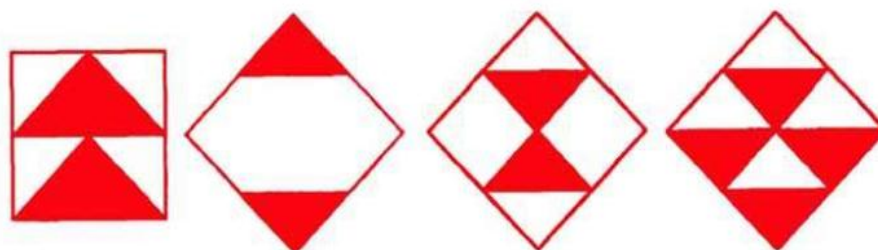

Рис. 3

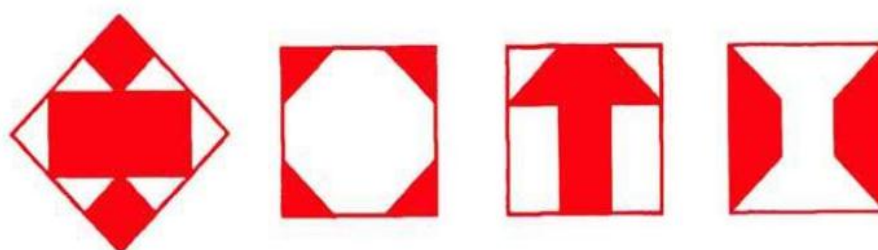

Рис. 4

Додаток В**Методика 2. Визначення рівня активізації навчально-пізнавальної діяльності в досягненні успіху**

Мета: визначити рівень активізації навчально-пізнавальної діяльності дитини в оволодінні знаннями, вміння використовувати здобуті знання під час розв'язання математичних завдань.

Обладнання. Дидактичні картки.

Процедура проведення: дитині пропонують виконувати завдання різної складності: «Зараз ми будемо складати узори». У мене є три види завдань: легкі, середні і складні. Якщо ти вибереш складне завдання і справишся з ним, то отримаєш 5 балів, якщо середнє – то 4 бала, легке – 3 бала. Якщо ти вибереш завдання і не справишся, то отримаєш тільки 2 бала. Намагайся набрати найбільше балів.

А тепер скажи, яке завдання ти вибираєш. Після того Ви покажете дитині картки, розкладені стопками. Подивись на ці завдання. Ось легкі, ось середні, а ось складні. Вибери те, з яким можеш справитися і виконуй. Після виконання пояснить дитині, справилася вона із завданням чи ні. Потім знову запропонуйте дитині здійснити вибір. Всього потрібно зробити 4 завдання.

Зміст завдання полягає в тому, щоб із квадратів з червоним, білим і червоно-білим розфарбуванням скласти узори, намальовані на картках. Під час виконання завдання педагог може спеціально створювати ситуацію успіху чи невдачі:

– оцінювати діяльність дитини як неуспішну, обмеживши час для виконання завдання чи вказавши на недоліки в роботі;

– оцінювати діяльність як успішну, надаючи більше часу на її виконання або непомітно надати допомогу дитині, якщо вона відчуває деякі труднощі.

Аналіз результатів. По закінченні роботи визначається кількість виконаних і невиконаних завдань залежно від рівня складності.

Продовження додатка В

Високий рівень. Якщо дитина обирає після досягнення успіху більш складні завдання, а після невдачі – менш складні, то у неї адекватна реакція на успіх і невдачу. Рівень домагань відповідає можливостям дитини, їй притаманне прагнення до успіху.

Середній рівень. Якщо дитина вибирає нескладні завдання незалежно від того, досягає вона успіху чи ні, то у неї неадекватна реакція на успіх. Рівень домагань нижчий реальних можливостей. Дитині притаманне прагнення уникати невдачі.

Низький рівень. Якщо досягнення успіху і невдачі не впливають на вибір завдання. Завдання вибираються хаотично, незалежно від рівня складності, то у дитини неадекватна реакція на успіх і невдачу. Рівень домагань не сформований. Такі дії характерні для дітей молодшого віку.

Додаток Д

Методика 3. «Класифікація»

Мета: вміння використовувати здобуті знання під час розв'язання математичних завдань.

Обладнання: набір карток, у якому 8 геометричних фігур: 4 червоного кольору, 4 – синього. Серед фігур 4 квадрати, 4 круга. В наборі 4 великих і 4 маленьких фігур. Дитині показують набір карток, що на них намальовані різні фігури.

Процедура проведення: «Розклади ці карти на групи так, щоб підходили одна до одної, були чимось схожі». Коли картки будуть розкладені, дитину просять пояснити чому вони саме так розкладені. Після цього дослідник змішує всі картки і просить дитину: «знову розклади всі картки на групи, але вже не так, як минулого разу». Так повторюється три рази. Завдання дитини – знайти 3 принципи класифікації: за величиною, за формою, за кольором. Аналіз результатів:

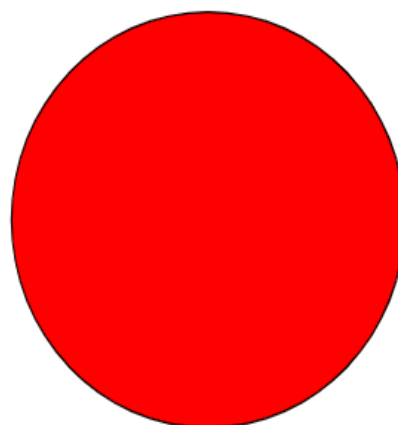
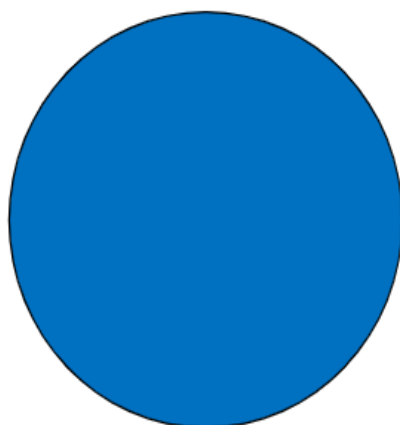
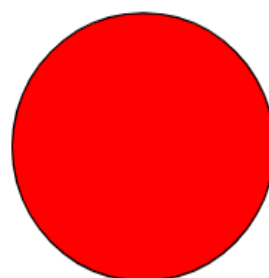
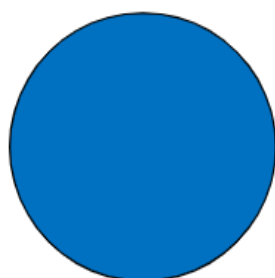
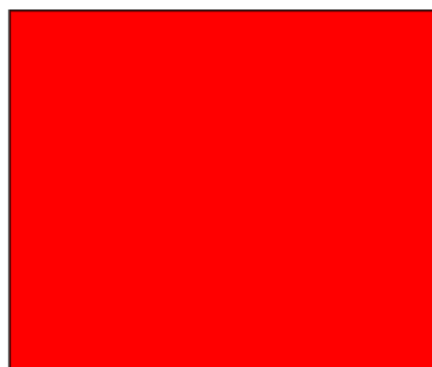
Високий рівень – дитина знає всі 3 види класифікацій, самостійно розділила геометричні фігури за величиною, кольором, формою.

Середній рівень – діти легко виконують 2-3 види класифікації, але потребують підказки, допомоги вихователя.

Низький рівень – дитина знає лише 1 принцип класифікації, що спонукає до втрати інтересу в навчанні.

Продовження додатка Д

Матеріали методики «Класифікація»

Методика 4. Тест «Розвиток самоконтролю»

Мета: оцінити здатність дитини до самоконтролю, до оцінки власних дій, результатів цих дій та своїх можливостей.

Обладнання. Картинки із зображенням ситуацій.

Процедура проведення: дитині пропонують по черзі 4 картинки, на яких зображені її однолітки в ситуаціях невдачі в діяльності. Далі просять розповісти, що намальовано (якщо дитина неправильно зрозуміла ситуацію, то дорослий дає необхідні пояснення), пояснити причину невдачі дітей, які зображені на картинках, і запропонувати свої варіанти рішення практичної задачі.

На 1 картинці зображено, як дівчинка бере лійку, хоче полити квіти, але не може її підняти. На 2 картинці намальована лава, через яку стрибає хлопчик, але видно, що він зачепився і падає. На 3 картинці дівчинка збирається качатися на гойдалці, але ніяк не може на неї забратися. На 4 картинці намальований хлопчик на схилі гори з поломаними лижами.

Обробка результатів.

Високий рівень. Коли дитина бачить причину невдач і в героях і в об'єктах, то це говорить про хорошу здатність до різнобічного аналізу ситуації.

Середній рівень. Якщо дитина бачить причину події в самих героях і пропонує їм підрости, потренуватися, набратися сил, покликати на допомогу, значить, у неї хороша здатність до самооцінки і самоконтролю.

Низький рівень. Якщо дитина пояснює, що причина невдачі в об'єктах (лійці, лаві, гойдалці, гірці), тобто невдачі відбуваються по незалежним від героїв причинам, значить, дитина ще не навчилася оцінювати себе і контролювати свої дії. Скоріш за все дитина покине почату справу і займеться чим-небудь іншим.

Продовження додатка Е

Матеріали методики «Розвиток самоконтролю»

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4